

ŠTÚDIE

BOJE BYZANCIE S PEČENEHMI O TRÁKIU V ROKOCH 1088 AŽ 1091

MAREK MEŠKO

MEŠKO, M.: Fights between Byzantia and Peceneg for Tracia in 1088 – 1091. *Vojenská história*, 11, 1, 2007, pp 3 – 27, Bratislava.

The study deals with military aspects of Byzantia's history and its relations with nomad world of Pecenegs. The northern neighbour of Byzantia was one of key factors of Byzantine policy in the northern Black Sea region already since the half of the 10th century as it is obvious from Constantine Porphyrogenet's work *De administrando imperio*. In his work the author monitors a culmination of power confrontation of both powers in 1088 – 1091. As a starting point the author selected the crisis year 1088 when in full appeared consequences of a heavy defeat of the Byzantine army at Dristra. In the second part the author deals with the course of fights in 1089 – 1091 when Alexij with help of new recruitment and squads from the west managed to stabilize temporarily the situation in Tracia. In spite of interim success the Byzantine diplomacy did not manage to prevent establishing contacts between Pecenegs and Selgiu emir Tzach operating from Small Asian Smyrna. The author deals with this problem in the third part of his study and points out a threatening danger of potential attack even against Constantinopol that finally did not occur. On the contrary, the Byzantine Army strengthened by squads of nomad Uzes in the battle of Lebunion managed a perfect turn in the Peceneg war connected with elimination of the Peceneg troops' core. An exact reconstruction of this battle is described in the final part of his study: in addition to the real description of its course and the Byzantine army structure the author tries to topografically determine an exact place where the mentioned battle took place.

Military History. Black Sea Region. Byzantine Policy. 1088 – 1091.

Úvod

Štúdie zaoberajúce sa vojenskou históriou Byzantskej ríše patria k jednej zo zanedbávaných oblastí súčasnej slovenskej historickej vedy. Pravdepodobne najviac sa tento nedostatok týka neskorobyzantského obdobia, za začiatok ktorého sa tradične považuje rok 1081, keď na cisársky trón v Konštantínopole nastúpil Alexios I. Komnénos (1081 – 1118). Podobné znaky určitej „nechuti“ je možné vystopovať aj v omnoho rozsiahlejšej zahraničnej historiografii, kde existuje množstvo monografií a čiastkových odborných štúdií o byzantských dejinách do roku 1081, ale omnoho menej ich je o období nasledujúcom. V tejto súvislosti dosť napovedá veta byzantológa W. T. Treatgolda, podľa ktorého sa s nástupom Alexia Komnénova na trón končí samostatný vývoj byzantského vojenského umenia, ak nie aj byzantskej armády ako takej.¹

¹TREATGOLD, W. T.: *Byzantium and its Army 284 – 1081*. Stanford 1995, s. 7.

Vojenská história

V tejto štúdií sa na základe opisov bojov o byzantskú Trákiu v rokoch 1088 až 1091 pokúsime tento prístup do určitej miery korigovať. Druhým cieľom štúdie je poskytnúť podrobný obraz vojenských operácií v danom časovom období spolu s čo najobsiahlejším poznámkovým aparátom, a súčasne tak aspoň čiastočne doplniť chýbajúce práce.

Najskôr je potrebné v krátkosti spomenúť relevantné historické pramene, ako aj problémy spojené s ich interpretáciou. Naša pozornosť sa na tomto mieste bude sústreďovať najmä na historické dielo *Alexias*², ktoré napísala Anna Komnena (1083 – 1153/4), dcéra cisára Alexia I. Komnena, a predstavuje jediný dochovaný naračný prameň opisujúci priebeh byzantsko-pečenežskej vojny v celej jej šírke. Ostatné pramene, medzi ktoré patrí dobová rétorická produkcia byzantského cisárskeho dvora, ako aj ostatné byzantské historické diela z 12. do 14. storočia (napríklad kroniky Jána Zonara³, Michala Glyku⁴, Theodora Skutariota⁵ a mnícha Efraima⁶), síce príležitostne ponúkajú krátke zmienky o tejto vojne, no tie sa ani opísanými detailami ani podrobnosťou informácií nevyrovnajú podaniu byzantskej princeznej. *Alexias* sa všeobecne považuje za veľmi presný a spoľahlivý historický prameň o dejinách Byzantskej ríše od konca 11. do začiatku 12. storočia.⁷ Jeho hlavným nedostatkom, ktorý často komplikuje rekonštrukciu opísaných historických udalostí, je skutočnosť, že v narácii byzantskej princeznej sa na niektorých miestach vyskytujú medzery pokrývajúce dosť dlhé časové úseky, a to od niekoľkých dní až po niekoľko mesiacov. Druhým nedostatkom sú často nespoľahlivé chronologické údaje, sprevádzajúce inak bohatý opis udalostí, a tie čiastočne znemožňujú ich následné presné datovanie. Navyše, niektoré udalosti sú z chronologického hľadiska zaradené na nesprávnom mieste, o čom sa v prípade bojov v Trákii zmienime na príslušnom mieste v poznámkovom aparáte.

KRITICKÝ ROK 1088

Na počiatku roku 1088 cisár Alexios Komnénos spolu s vysokými úradníkmi na cisárskom dvore v Konštantínopole pravdepodobne veril, že aj napriek ťažkej vojenskej porážke v bitke pri Dristre⁸ sa podarí dostať situáciu opäť pod kontrolu.⁹ Oprávňovala ho na to nielen

²ANNA KOMNENA: *Alexias*, ed. D. R. Reinsch – A. Kambylis, Anné Comnené Alexias, CFHB. Berlin 2001 (ďalej ANNA KOMNENA: *Alexias*). Slovenskej čitateľskej obci je dostupný známy preklad do českého jazyka od B. Dostálovej, pozri ANNA KOMNENA: *Paměti byzantské princezny*. Praha: Odeon 1996 (ďalej ANNA KOMNENA: *Paměti*).

³JÁN ZONARAS: *Ioannis Zonaré Epítome Historiarum*, libri XVIII, CSHB. Ex recensione Mauricii Pinderi, Tomus III. Bonn 1897 (ďalej JÁN ZONARAS: *Epítome*).

⁴MICHAEL GLYKAS: *Michélis Glykés Annales*, ed. I. Bekker, CSHB. Bonn 1836.

⁵TEODOR SKUTARIOTES: *Synopsis chroniké*. Stredoveká knižnica E. Í. Sathasa. Zv. VII. Benátky 1894.

⁶EPHRAEMUS: *Chronografia*. Text – preklad – poznámky O. Lampsidés. Zv. I. Atény 1984 (ďalej EPHRAEMUS, *Chronografia*).

⁷HOWARD-JOHNSTON, J.: Anna Komnene and the Alexiad. In: *Alexius Komnenos Papers of the Second Belfast Byzantine International Colloquium, 14 – 16 April, 1989*, edited by Margaret Mullet and Don Smythe. Belfast 1996, s. 302.

⁸Opisom vojenskej výpravy Alexia I. Komnena proti Pečenehom z Paradunavu sme sa podrobnejšie zaoberali na inom mieste, pozri: MEŠKO, M.: Snaha Byzancie o konečné riešenie pečenežského problému: Výprava Alexia I. Komnena proti Dristre roku 1087. *Medea, Studia mediaevalia et antiqua*, IX, 2005, s. 104-123.

⁹Rovnaké presvedčenie sa odzrkadľuje aj v cisárovi určenej reči od Theofylakta Hefaista, neskoršieho arcibiskupa v Ochride (ďalej v texte ho budeme uvádzať pod konvenčným pomenovaním Theofylakt z Ochridu, hoci sa ochridským arcibiskupom stal až roku 1090), prednesenej 6. januára 1088. Pozri GAUTIER, P.: Le discours de Théophylacte de Bulgarie à l'autocrator Alexis Ier Comnène (6 janvier 1088). *Revue des études byzantines*, 20, 1962, s. 114 (ďalej GAUTIER, P.: Théophylacte).

aktuálne uzavretá mierová zmluva s Pečenehmi, ale zrejme aj neprehliadnuteľná skutočnosť, že bývalí spojenci Pečenehov – Kumáni – sa do svojich sídel v juhorských stepiach vracali ako ich nepriatelia a potenciálni spojenci Byzancie. Mier však nevydržal dlho. Pečenehovia čoskoro znovu začali s pustošením a nájazdmi v Trákii, takže aj byzantský vyslanec Synesios, ktorý sa predtým úspešne postaral o uzavretie mieru, bol nútený opustiť Paradunavon¹⁰ a vrátiť sa do Konštantínopolu.¹¹ Po porážke pri Dristre¹² nemali Byzantínci na zastavenie tohto nového pečenežského náporu dostatok bojaschopných vojenských síl. Tým sa dá vysvetliť aj skutočnosť, že Pečenehovia sa dokázali bez významnejšieho byzantského odporu zmocniť druhého najväčšieho mesta v Trákii – Filipopola.¹³ Správa o dobytí tohto významného mesta podľa svedectva Anny Komnény veľmi zarmútila cisára. Vyslanie posíl bolo vylúčené, a tak jedinou možnou taktikou početne slabých a roztrúsených byzantských vojenských jednotiek a posádok v oblasti bolo vyhýbať sa priamemu stretnutiu v bitke a podľa možnosti znepokojovať menšie skupinky plieniacich Pečenehov nečakanými prepadmi zo zálohy.¹⁴

Existujú indicie, podľa ktorých cisár hneď začiatkom jari neodtiahol do Trákie, ale najneskôr do apríla 1088¹⁵ zotrval v Konštantínopole a zodpovednosť za vedenie vojny s Pečenehmi ponechal na bedrách svojich veliteľov. Môžeme si len domýšľať, že hlavnú náplň jeho pobytu v hlavnom meste tvorili odvody do novoutváraných vojenských jednotiek a intenzívne verbovanie žoldnierov. Jedným z ich možných zdrojov bol v tomto období aj latinský Západ. Reprezentantom latinského západu bol podľa súdobých byzantských predstáv pápež v Ríme a dobré vzťahy s ním, okrem iného, podmieňovali a umožňovali aj prílev veľmi potrebných žoldnierov. Vysvetľuje sa tým fakt, že prvý raz od vlády byzantského cisára Michala VII. Duku (1071 – 1078)¹⁶ dochádza práve na jar roku 1088 k postupnému opatrnému obnovovaniu kontaktov byzantského cisára

¹⁰Byzantská provincia (*téma*) Paradunavon, známa z byzantských písomných prameňov aj ako Paristrion, sa v 11. a 12. storočí rozkladala medzi dolným tokom Dunaja a pohorím Stará planina. Od polovice 11. storočia sa na jej území usídľovali s vedomím cisárskej vlády v Konštantínopole Pečenehovia. Po vzbuře *vestarchu* Nestora v rokoch 1072 až 1074 sa toto územie vymklo spod byzantskej kontroly a vzniknuté mocenské vákuum vyplnili rôzni pečenežskí náčelníci. Stručným prehľadom dejín tejto provincie, ako aj jej vojenským významom pre obranu byzantskej hranice na dolnom Dunaji v 11. storočí, sme sa zaoberali v osobitnej štúdií MEŠKO, M.: Vývin obranného systému Byzantskej ríše v 11. storočí – príklad témy Paradounavon. *Byzantinoslovaca*, (I), 2006, s. 128-143, tamže pozri aj s touto problematikou súvisiacu odbornú literatúru.

¹¹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 219. – CHALANDON, F.: *Essai sur le règne d'Alexis Ier Comnène (1081–1118)*. Paris 1900, s. 119 (ďalej CHALANDON, F.: *Essai*).

¹²ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 219.

¹³Filipopolis je dnešný Plovdiv v Bulharsku. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 219. – VASILEVSKIJ, V.: Vizantija i Pečenegi. *Žurnal Ministerstva narodnovo prosvěščenija*, 164, 1872, s. 248 (ďalej VASILEVSKIJ, V.: Pečenegi). – DIACONU, P.: *Les Petchénègues au Bas-Danube*. Bucarest 1970, s. 131 (ďalej DIACONU, P.: *Petchénègues*). Niektorí bádatelia odmietajú, resp. sponchybujú túto krátku zmienku o dobytí mesta Pečenehmi, k tomu pozri SOUSTAL, P.: *Thrakien (Thrake, Rhodope und Haimimontos)*. Tabula Imperii Byzantini, Band 6. Wien 1999, s. 400 (ďalej SOUSTAL, P.: *Thrakien*).

¹⁴ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 219. – VASILEVSKIJ, V.: Pečenegi, s. 248. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 119. – DIACONU, P.: *Petchénègues*, s. 131. – MALAMUT, E.: L' image byzantine des Petchénègues. *Byzantinische Zeitschrift*, 88, 1995, s. 141 (ďalej MALAMUT, E.: Émage). – FOLIAS, G. Ö.: Hé eksoteriké politiké Aleksiou I Komnénu (1081 – 1118). *Athéna*, 59, 1955, s. 257-258.

¹⁵Tento predpoklad vychádza zo zachovaného záznamu o narodení tretej dcéry cisára Alexia Komnéna a Ireny Dukovny Eudoxie dňa 14. januára 1089. Pozri SCHREINER, P.: *Kleinchroniken*, s. 55.

¹⁶Dobré vzťahy cisára Michala Duku s pápežskou kúriou a s pápežom Gregorom VII. (1073 – 1085) boli namierené proti mocenskému vzostupu Roberta Guiscarda (1057 – 1085), ktorý sa v roku 1071 zmocnil posledného byzantského oporného bodu v južnej Itálii – mesta Bari, a zamýšľal rozšíriť svoje expanzívne plány aj na druhú stranu Jadranského mora. Pozri CHARANIS, P.: Byzantium, the West and the Origin of the First Crusade. *Byzantion*, 19, 1949, s. 22-23. Začiatkom 80. rokov 11. storočia však vzťahy s pápežskou kúriou ochladli, a tak sa roku 1081 normanský vpád na byzantské územie uskutočnil už s pápežskou podporou. Prvé roky Alexiovej vlády bol preto spojencom Byzancie na latinskom Západe cisár Henrich IV. (1056 – 1105), ktorý bol protivníkom tak pápeža, ako aj Roberta Guiscarda.

s pápežskou kúriou.¹⁷ Predpoklad je založený na zmienke Anny Komnény, podľa ktorej jej otec čakal na žoldnierske jednotky zo Západu, ktoré však napokon neprišli.¹⁸ Nový kurz byzantskej diplomacie bol totiž v danom okamihu ešte predčasný a nemal veľkú nádej na úspech. Novozvolený pápež Urban II. (1088 – 1099) najskôr musel usilovať o uznanie svojej pozície ako duchovnej hlavy západného kresťanstva, a prvé roky svojho pontifikátu strávil mimo Ríma v južnej Itálii bojom proti vzdoropápežovi Klementovi III (1080 – 1100), čo vylučovalo zaslanie vojenskej pomoci z tejto strany.¹⁹

Vývoj situácie v Trákii si však onedlho vynútil plnú pozornosť Alexia Komnéna, pretože najneskôr na jeseň musel osobne prevziať obranu mesta Kypsella.²⁰ Keďže toto mesto ležalo ďaleko na juh od oblasti bojov približne spreď roka (Pečenehovia sa na prelome rokov 1087/88 nachádzali v okolí mesta Markella – blízko dnešného mesta Karnobat v Bulharsku), môžeme konštatovať, že Pečenehovia za ten čas postúpili hlboko do Trákie. Alexios Komnénos teda znovu siahol po diplomatických prostriedkoch a na jeseň roku 1088²¹ sa obrátil na Pečenehov so žiadosťou o mier.²² Takisto ako rok predtým, vodcovia Pečenehov z Paradunavu najprv byzantské požiadavky prijali a ich lúpežné nájazdy na čas ustali.²³ Jeden z pečenežských vodcov Neantzés dokonca vstúpil do služieb byzantského cisára.²⁴ Alexios Komnénos zamýšľal okamžite využiť prímerie na odvody nových vojakov spomedzi obyvateľov Trákie, a tak vyslal s týmto cieľom Migidéna do okolia Kypselly.²⁵ Pečenehovia znovu prekazili jeho zábery a obnovili nájazdy. Byzantínci mali šťastie, pretože sa blížil príchod zimy, takže sa Pečenehovia zakrátko stiahli z oblasti, aby prezimovali o niečo severnejšie v okolí dediny Taurokomos.²⁶ Len čo cisár dostal tieto správy, odišiel do Konštantínopolu.

¹⁷Prvý krok v tomto smere urobil pápež Urban II. Ordericus Vitalis píše, že tento pápež hneď po svojom zvolení vyslal poslov s listami pre „Francúzov a Grékov“, pretože potreboval podporu v boji proti svojmu protivníkovi Klementovi III. ORDERICUS VITALIS: *The ecclesiastical history of Orderic Vitalis*. Volume II: Books III and IV. Edited and translated by Marjorie Chibnall. Oxford 1983, s. 166: „*Vrbanus (...) missit legatos et epistolas Romanè auctoritatis Francis et Grecis*“. Konkrétnym spôsobom sa toto „oteplovanie“ vo vzájomných vzťahoch pápežskej stolice a Byzancie prejavilo až v septembri 1089, keď Alexios I. Komnénos presadil na synode konanej v Konštantínopole, aby sa pápežovo meno spomínalo v diptychoch ortodoxnej cirkvi. HOLTZMANN, W.: Die Unionsverhandlungen zwischen Kaiser Alexios I und Papst Urban II im Jahre 1089. *Byzantinische Zeitschrift*, 28, 1928, s. 47-50 (ďalej HOLTZMANN, W.: Unionsverhandlungen). Pomalý postup vyjednávania je možné čiastočne vysvetliť aj faktom, že byzantská diplomacia spočiatku iste podporovala Klementa III., ktorý bol zvolený pápežom proti Gregorovi VII., vďaka podpore spojenca Byzancie v čase vojny proti Normanom (1081 – 1085), ktorým bol rímsko-nemecký cisár Henrich IV.

¹⁸ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 219 Túto snahu je však možné považovať za akýsi predobraz žiadostí o pomoc na začiatku roku 1091, ktoré Alexios Komnénos posielal Urbanovi II., a boli nakoniec jednou z príčin vzniku križiackych výprav.

¹⁹ROBINSON, I. S.: *The Papacy 1073 – 1189. Continuity and Innovation*. Cambridge 1990, s. 374.

²⁰ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 219. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 119. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija na Bulgarskata duržava prez srédnitè vèkove. Tom ÈÈ. Bulgarija pod vizantijsko vladičestvo (1018 – 1187)*. Sofija 1934, s. 198 (ďalej ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*). Kypsella ja dnešné mesto Ipsala v tureckej Trákii.

²¹Táto v poradí druhá mierová zmluva s Pečenehmi nie je v texte *Alexiady* nijako presnejšie datovaná. Záchytným bodom v tomto smere je datovanie prvej mierovej zmluvy do čias pred 6. januárom 1088, pretože táto sa spomína v dvorskej reči Theofylakta z Ochridu. Pozri GAUTIER, P.: Théophylacte, s. 98, 113. Potom sa všetky udalosti spomínané v texte *Alexiady* po uzavretí tejto zmluvy, vrátane dobytia Filipopola Pečenehmi, museli odohrať na jar roku 1088. Keďže zmienka o druhej mierovej zmluve predchádza príchodu zimy 1088, je možné predpokladať, že rozhovory prebehli na jeseň roku 1088, pretože Pečenehovia ju do príchodu zimy ešte stihli porušiť. Pozri ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 218-220.

²²ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 219. – VASILEVSKIJ, V.: Pečeneži, s. 248. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 119. – MALAMUT, E.: *Èmage*, s. 141.

²³ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 219.

²⁴ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 219. K osobe tohto Pečeneha pozri SKOULATOS, B.: *Les personnages byzantins de l'Alexiade, analyse prosopographique de synthèse*. Louvain 1980, s. 217-218 (ďalej SKOULATOS, B.: *Personnages*). – MORAVCSIK, G.: *Byzantinoturcica II*. Berlin 1958 s. 210 (ďalej MORAVCSIK, G.: *Byzantinoturcica II*).

²⁵ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 219. Migidénos predtým vystupuje v texte *Alexiady* ako veliteľ oddielu Turkov v bitke pri Larisse proti Normanom roku 1083. SKOULATOS, B.: *Personnages*, s. 212-213.

²⁶ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 220. – VASILEVSKIJ, V.: Pečeneži, s. 250. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 124. – DIACONU, P.: *Petchènègues*, s. 131. Poloha mestečka Taurokomos nie je známa, ale zrejme sa nachádzala na juhovýchod od Adrianopola. SOUSTAL, P.: *Thrakien*, s. 472. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 198.

NASADENIE NOVÝCH JEDNOTIEK V ROKOCH 1089 AŽ 1091

Na jar roku 1089 sa Alexios Komnénos vrátil do Trákie a svoj hlavný stan umiestnil v meste Bulgarofygon, severne od rieky Ergene²⁷, ktoré spĺňalo podmienky pre tento jeho cieľ, vďaka svojej výhodnej strategickej polohe na ceste medzi Adrianopolom a Konštantínopolom. Jeho zámerom bolo zrejme zastaviť priamy postup Pečenehov na hlavné mesto Byzancie a pokračovať v taktike rušivých výpadov zo zálohy proti menším skupinkám nomádov, aby získal čo najviac času na obnovenie bojaskopnosti byzantskej armády.²⁸ Zimné prerušenie bojov už v tomto smere začalo prinášať prvé ovocie, pretože spolu s Alexiom Komnénom sa na bojisku zjavila aj nová jednotka jazdy o sile dvoch tisíc mužov zvaná Archontopouloi, pozostávajúca zo synov padlých vojakov, ktorých podľa svedectva Anny Komnény Alexios sám osobne vybral a vycvičil.²⁹ Zároveň sa v popise zostavy byzantského vojska vyskytujú zmienky o oddiele normanských žoldnierov pod Tatikiovým³⁰ vedením a o cisárovej osobnej stráž.³¹

Začiatkom jari obnovili svoje nájazdy aj Pečenehovia, ktorí mali vďaka veľkej početnej prevahe aj celkovú iniciatívu vo vedení bojov. Ich hlavné vojsko s príchodom pekného počasia opustilo Taurokomos, avšak nepostupovalo smerom na Bulgarofygon, ako pôvodne predpokladal Alexios Komnénos, ale pohlo sa na juh k mestu Chariupolis.³² Tam sa potom Pečenehovia utáborili a začali svojimi nájazdmi pustošiť blízke okolie. Keďže Alexios na jednej strane nechcel nechať Pečenehov beztretno pustošiť okolie Chariupola a zároveň chcel svojim Archontopulom poskytnúť príležitosť na krst ohňom v ozajstnom boji, pripravil plán prekvapujúceho úderu na pečenežský tábor vo chvíli, keď budú hlavné vojenské sily nomádov zaujaté plienením okolia a v tábore budú len stráže. Cisárov plán však bol vo svojej podstate zhatený už od samého počiatku, pretože Pečenehovia – majstri v útokoch zo zálohy a prekvapujúcich prepadoch – ostrážito sledovali pohyb byzantského vojska z blízkych pahorkov a už len vyčkávali na vhodnú chvíľu na útok.³³ Keď nič netušiaci Archontopuli zaútočili na pečenežský tábor, Pečenehovia im vpadli do tyla.³⁴ Táto klasická ukážka nomádskeho spôsobu boja sa stala

²⁷ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 220. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 125. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 198. Bulgarofygon je dnešné mesto Babaeski v tureckej Trákií.

²⁸Negatívnym účinkom tejto stratégie bolo, že Pečenehovia mali neobmedzenú voľnosť pohybu v celej Trákií západne od pozícií byzantského vojska.

²⁹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 220. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 250. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 125. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 198. – DIACONU, P.: *Petchénègues*, s. 131. – HALDON, J.: *Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565 – 1204*. London 1999, s. 93 (ďalej HALDON, J.: *Warfare*).

³⁰Vojvodca Tatikios bol tureckého pôvodu. Do byzantského zajatia sa dostal ešte v detskom veku. Otec Alexia Komnénu *kouropalátés* Ján ho vybral ako spoločníka pre svojho syna, a tak obaja chlapci vyrastali spoločne. Prvýkrát sa o Tatikiovi v súvislosti s vojenskými operáciami zmiňuje byzantský historik Nikéforos Bryennios počas Alexiovej kampane proti povstalcovi Basilakiovi roku 1078, kde pôsobil ako prieskumník v Alexiovej armáde. NIKEFOROS BRYENNIOS: *Hylé historias*, Nicephori Bryenii Historiarum libri quattuor, CFHB. Recensuit, gallice vertit, notis indicibusque instruxit Paulus Gautier. Bruxelles 1975, s. 289 (ďalej NIKEFOROS BRYENNIOS: *Hylé*). Po nástupe Alexia I. Komnénu na trón sa z neho stal veľký *primikérios* a v tejto veliteľskej funkcii sa zúčastnil aj bitky pri Dyrrachiu roku 1081, kde velil oddielu Vardarských Turkov. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 126. Neskôr sa osvedčil najmä v bojoch proti Seldžukom v Malej Ázii, odkiaľ ho roku 1086 Alexios povolal späť na Balkán, aby bojoval proti Pečenehom. BRAND, C. M.: *The Turkish Element in Byzantium, Eleventh-Twelfth Centuries*. *Dumbarton Oaks Paper*, 43, 1989, s. 3-4 (ďalej BRAND, C. M.: *Element*). – SKOULATOS, B.: *Personnages*, s. 287-292. – MORAVCSIK, G.: *Byzantinoturcica* II, s. 302.

³¹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 221. Osobná stráž cisára pravdepodobne pozostávala, tak ako predtým počas bitky pri Dristre roku 1087, z cisárových bližších príbuzných a zo služobníkov cisárskeho domu. HALDON, J.: *Warfare*, s. 93.

³²ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 220. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 250. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 125. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 198. – DIACONU, P.: *Petchénègues*, s. 131.

³³ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 220-221.

³⁴ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 221.

pre Byzantíncov tvrdou lekciou, pretože Archontopuli museli v ten deň za sebou na bojisku zanechať okolo tristo padlých.³⁵

Pečenehovia sa potom pohli údolím proti prúdu rieky Anaçay. Keď bolo jasné, že ich cieľom bude mestečko Aspros (alebo aj Apros), ležiace asi 45 km juhozápadne od Chariupola³⁶, byzantské vojsko sa vydalo na pochod, aby ho mohlo obsadiť skôr ako Pečenehovia. Vďaka lepšej znalosti terénu sa tento zámer podarilo uskutočniť, takže, keď sa v okolí mesta zjavili prvé skupinky nomádov, Byzantínci už mali pripravené obranné pozície.³⁷ Pečenehovia si postavili tábor neďaleko od mesta, pričom vôbec nevedeli o prítomnosti byzantských jednotiek v meste, lebo predpokladali, že predtým porazení Byzantínci sa už stiahli z oblasti. Pokojne sa teda rozptýlili po okolí, aby mohli napásť svoje kone.³⁸ V tej chvíli sa Byzantíncom naskytla príležitosť odplatiť predošlú porážku a Alexios Komnénos ju aj hneď využil. Tentoraz vyslal proti Pečenehom *tagma* Normanov na čele s Tatikiom, a tí zabili tristo Pečenehov a mnohých ďalších vzali do zajatia.³⁹

Tu treba poznamenať, že hoci v diele Anny Komnény sú tieto stretnutia opísané pomerne detailne, a sú prezentované ako dôležité úspechy, reálne nemohli mať na hlavnú masu pečenežského vojska žiaden vplyv, lebo to sa napriek snahám byzantských veliteľov a ich málopočetnej vojenskej sile pohybovalo po Trákii celkom voľne.⁴⁰ Aby mohol Alexios Komnénos dosiahnuť väčší úspech, potreboval viac vojakov. Vzhľadom na prítomnosť Pečenehov v Trákii nebolo možné pristúpiť k odvodom nových vojakov spomedzi tamjšieho obyvateľstva.⁴¹ Preto, keď sa ku koncu roku 1089 alebo začiatkom roku 1090 vracal zo svojej púte v Palestíne flámsky gróf Robert I. Fríz (1071 – 1093), byzantský cisár neváhal a požiadal ho o poskytnutie oddielu rytierov, ktorí by chceli slúžiť v byzantskej armáde.⁴² Flámsky gróf

³⁵ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 221. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenezi*, s. 250-251. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 198-199. – DIACONU, P.: *Petchénègues*, s. 131. – MALAMUT, E.: *Émage*, s. 141.

³⁶ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 221. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenezi*, s. 251. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 125. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 199.

³⁷ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 221. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenezi*, s. 251. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 125. – DIACONU, P.: *Petchénègues*, s. 131.

³⁸ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 221.

³⁹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 221. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenezi*, s. 251. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 199. – DIACONU, P.: *Petchénègues*, s. 131.

⁴⁰BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 75.

⁴¹CHALANDON, F.: *Essai*, s. 125.

⁴²Stretnutie grófa Roberta z Flámska a Alexia Komnéna väčšina bádateľov datuje na základe textu *Alexiady* na jeseň roku 1087, pretože Anna Komnéna píše, že sa cisár a gróf Robert Fríz stretli v meste Beroé (dnes Stará Zagora v Bulharsku), keď tam Alexios Komnénos sídlil po porážke pri Dristre a snažil sa vytvoriť nové bojaschopné jednotky z vojakov, ktorí bitku prežili, a z ich druhov, ktorých sa mu podarilo vykúpiť zo zajatia Pečenehov. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 218. K datovaniu na jeseň 1087 pozri HAGENMEYER, H.: Der Brief des Kaisers Alexios I Komnenos an der Grafen Robert I von Flandern. *Byzantinische Zeitschrift*, 6, 1897, s. 19, poznámka 5. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 117. – ANGOLD, M.: *Hé byzantiné autokratoria apo to 1025 heós to 1204. Mia politiké historia*. Atény 1997, s. 258 (ďalej ANGOLD, M.: *Autokratoria*). Avšak z dochovaných flámskych listín vyplýva, že gróf Robert odcestoval do Palestíny najneskôr 6. júla 1087, zo svojej púte sa vrátil až po viac ako dvojročnej neprítomnosti, počas prvých mesiacov roku 1090, celkom isto však pred 27. aprílom 1090. GANSHOF, F. – L.: Robert le Frison et Alexis Ier Comnène. *Byzantion*, 31, 1961, s. 60-61, poznámky 3 a 4 (s. 60) a 1 (s. 61) (ďalej GANSHOF, F.-L.: Robert). – DE WAHA, M.: La lettre d' Alexis Ier Comnène à Robert I le Frison. Une revision. *Byzantion*, 47, 1977, s. 123-124 (ďalej DE WAHA, M.: Lettre). – VERLINDEN, C.: *Robert Ier le Frison, comte de Flandre*. Paris 1932, s. 151. Preto sa jeho stretnutie s Alexiom nemohlo odohrať na jeseň roku 1087, ale až koncom roku 1089, či začiatkom roku 1090. Čo sa týka miesta stretnutia, mesto Beroé pre rok 1090 neprichádza do úvahy, pretože sa v tej dobe nachádzalo hlboko v území ovládanom Pečenehmi. Oveľa pravdepodobnejšie je, že sa stretnutie opísané Annou Komnénou uskutočnilo v Konštantínopole, kde sa Alexios nachádzal už od septembra 1089, pretože predsedal cirkevnej synode. HOLTZMANN, W.: Unionsverhandlungen, s. 44, 50. Uvedená epizóda tak predstavuje jeden z príkladov, keď Anna Komnéna uvádza určitú udalosť na chybnom mieste v rámci svojho rozprávania.

cisárovým požiadavkám⁴³ vyhovel, a vďaka tomu už v lete alebo začiatkom jesene roku 1090⁴⁴ prišlo 500 flámskych rytierov, ktorí navyše so sebou priviedli aj 150 náhradných vycvičených bojových koní.⁴⁵ Príchod takéhoto kvalitného vojenského oddielu bol pre Byzantíncov veľmi vítaný, pretože byzantská armáda už od roku 1086 pre zvýšené straty čelila nielen nedostatku vojakov, ale aj koní.⁴⁶ Keďže v tom čase okrem Pečenehov v Trákii bola ohrozovaná seldžuckými Turkami aj Bithýnia v Malej Ázii, Alexios Komnénos rozhodol, že táto vzácna bojová jednotka bude mať dočasne svoje sídlo v meste Nikomédia, aby chránila priľahlú oblasť proti útokom Abul-Kásima, seldžuckého emíra z Níkaie.⁴⁷

Aj rok 1090 sa niesol v znamení vzrastajúcej intenzity vojenských stretov medzi Pečenehmi a Byzantíncami v Trákii. Výklad Anny Komnény sa však začína zrejme až v polovici jesene roku 1090⁴⁸, keď sa velenia ujíma znova Alexios Komnénos, takže sa dá predpokladať, že operácie v priebehu celého roka sa odohrali za jeho neprítomnosti, a teda neboli pre autorku *Alexiady* zaujímavé. Pečenehovia sa vtedy znovu objavili v oblasti dolného toku rieky Marice. Svoj tábor si tentoraz postavili blízko mesta Polyboton⁴⁹, a potom začali plieniť okolie blízkeho mesta Rusion.⁵⁰ Po získaní týchto správ sa Alexios Komnénos – nachádzajúci sa v tom čase v Konštantínopole⁵¹ – rozhodol čo najrýchlejšie zakročiť, a keďže pravdepodobne nechcel čakať na sústredenie celého byzantského vojska, vydal sa Pečenehom v ústrety iba na čele svojho predvoja. Po príchode do oblasti bojov byzantskí vyzvedači spozorovali len jednu skupinu Pečenehov zamestnanú plienením a lupením.⁵² Alexios Komnénos vydal v tej chvíli rozkaz na útok, pretože sa domnieval, že zaskočení nomádi budú ľahkou korisťou.⁵³ Byzantínci sa však zrejme opäť stali

⁴³ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 218. Porovnaj. GANSHOF, F.-L.: *Robert*, s. 58-64.

⁴⁴O dátume príchodu flámskych rytierov sa vedú rovnaké diskusie ako o vyššie spomínanom stretnutí byzantského cisára a flámskeho grófa, a v rámci rozsahu tejto štúdie nie je možné ich tu plne uviesť. Ak vychádzame z dátumu návratu grófa Roberta do Flámska a z predpokladu, že sa oddiel 500 rytierov vydal hneď na cestu, mohli by doraziť do Byzancie už v lete 1090. Podporou pre toto datovanie je aj skutočnosť, že mesto Nikomédia, kam Alexios Komnénos následne vyslal flámskych rytierov, sa medzi rokmi 1087 až 1090 pravdepodobne nenachádzalo v byzantských rukách. Pozri FOSS, C.: *Nicomedia and Constantinople*. In: *Constantinople and its Hinterland*. Ed. by C. Mango and G. Dagron. Aldershot 1995, s. 188, porovnaj CHEYNET, J.-C.: *La résistance aux Turcs en Asie Mineure entre Mantzikert et la première croisade*. In: *Eupsychia. Mélanges offerts à Hélène Ahrweiler*. Paris 1998, s. 144-145 (ďalej CHEYNET, J.-C.: *Résistance*).

⁴⁵ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 221-222. – GANSHOF, F.-L.: *Robert*, s. 71-72. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 251. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 199. – DIACONU, P.: *Petchénègues*, s. 131.

⁴⁶GANSHOF, F.-L.: *Robert*, s. 72. – CIGGAAR, K.: *Flemish mercenaries in Byzantium, later history in an old Norse miracle*. *Byzantion*, 51, 1981, s. 45, poznámka 6.

⁴⁷ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 222. – JANIN, R.: *Les Francs au service des Byzantins*. *Echos d'Orient*, 29, 1930, s. 69. – GANSHOF, F.-L.: *Robert*, s. 73.

⁴⁸Táto hypotéza sa zakladá na fakte, že uvedené boje v Trákii sa v texte *Alexiady* nachádzajú po opise námorných bojov s emirom zo Smyrny Tzachom (k tomuto emirovi sa neskoršie vrátíme), ktoré sa v súlade s názormi bádateľov odohrali v období medzi koncom roka 1089 a letom roku 1090 a za predpokladu, že udalosti sú v tomto diele radené chronologicky. K datovaniu bojov s Tzachom pozri najmä GAUTIER, P.: *Diatribes de Jean l' Oxite contre Alexis Ier Comnène*. *Revue des études byzantines*, 28, 1970, s. 13 (ďalej GAUTIER, P.: *Diatribes*). – GAUTIER, P.: *Défection et soumission de la Crète sous Alexis Ier Comnène*. *Revue des études byzantines*, 35, 1977, s. 227.

⁴⁹Presná poloha mesta Polyboton nie je známa. Pravdepodobne však ležalo severne od spojnice Rusion-Kypsella. Z textu Anny Komnény je tiež zrejme, že mesto sa nachádzalo neďaleko, snáď 8 až 10 km od mesta Rusion smerom na západ, a že medzi nimi tiekla rieka. Na sever od mesta sa nachádzala pahorkatina. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 229. Pozri tiež ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 200, poznámka 2.

⁵⁰ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 227. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 200. Mesto Rusion je možné stotožniť s dnešnou lokalitou Rusköy pri meste Keçan v tureckej Trákii. ASDRACHA, C.: *La Thrace orientale et la Mer Noire: Géographie ecclésiastique et prosopographique (VIIIe-XIIe siècles)*. In: *Géographie historique du monde méditerranéen, sous la direction d' Hélène Ahrweiler*. Paris 1988, s. 236 (ďalej ASDRACHA, C.: *Thrace*).

⁵¹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 227. Alexios Komnénos zrejme odtiaľ v priebehu prvej polovice roka 1090 organizoval boj proti Tzachovi spomínaný v texte *Alexiady* pred týmito udalosťami.

⁵²ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 227.

⁵³Tamže.

obeťami dokonalej pečenežskej taktiky prepadov zo zálohy, pretože Anna Komnena píše, že byzantské jednotky boli v tejto zrážke na hlavu porazené a Alexios Komnénos musel so zvyškami svojho vojska vyhľadať útočisko v meste Rusion.⁵⁴ Našťastie pre Byzantíncov sa na scéne objavili aj ostatné časti hlavného a zadného voja byzantskej armády, medzi ktorými sa výslovne spomína *tagma* Maniakatov Latinov a tiež aj osobná cisárska stráž.⁵⁵

Z mien vojenských veliteľov a osobností, ktoré uvádza Anna Komnena v súvislosti s týmito vojenskými stretmi, je možné vyčítať jednu zaujímavú skutočnosť. Keďže Annou Komnenu spomínajú Georgios Pyrros⁵⁶, Neantzés⁵⁷, Kantzus⁵⁸, Tatranés⁵⁹, Uzas⁶⁰, Monastras⁶¹ a aj Synesios⁶² boli buď nomádskeho pôvodu (Uzi alebo Pečenehovia), alebo o nich bolo známe, že mali skúsenosti s nomádskeým spôsobom boja a so strelbou z luku, môžeme predpokladať, že v tomto období obnovovania byzantského vojska nadobúdali novoutvorené jednotky akoby „nomádske“ výzor a ich hlavná sila spočívala, takisto ako aj u Pečenehov, v používaní ľahkej jazdy a jazdných lukostrelcov s analogickou bojovou taktikou.

Nasledujúce ráno zaujali Byzantínci bojové postavenie a pripravili sa na boj s Pečenehmi.⁶³ Pečenehovia sa zrejme priblížili do bezprostrednej blízkosti, na miesto zvané Hádés.⁶⁴ Toto si uvedomil aj Alexios, a preto namiesto obvyklého signálu poľnicou mali byzantskí vojaci nastupovať do bojovej formácie v absolútnej tichosti, aby Byzantínci neprišli o moment prekvapenia.⁶⁵ Ale Pečeneh Neantzés zbehol pred začiatkom bitky k svojim súkmeňovcom⁶⁶ a vyzradil im v krátkosti bojový plán byzantského cisára. S pomocou týchto informácií Pečenehovia zvíťazili. Po urputnom boji museli byzantskí vojaci znova hľadať záchranu v úteku z bojiska.⁶⁷ Alexiovi Komnénovi a zrejme aj jeho osobnej stráži sa však podarilo nielen ustúpiť, ale cestou pozbierať a znovu sformovať väčšiu časť roztrúsených byzantských oddielov, takže,

⁵⁴Tamže.

⁵⁵ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 227. Táto jednotka byzantskej armády bola pomenovaná po armáde byzantského veliteľa Georgia Maniaka a vzbúrenca proti cisárovi Konštantínovi IX. Monomachovi v roku 1042, ktorá sa skladala z normanských žoldnierov. NIKEFOROS BRYENNIOŠ: *Hylé*, s. 269. – KÜHN, H.-J.: *Die byzantinische Armee im 10. und 11. Jahrhundert. Studien zur Organisation der Tagmata*. Wien 1991, s. 258 (ďalej KÜHN, H.-J.: *Armee*). – BIRKENMEIER, J. W.: *The Development of the Comnenian Army 1081 – 1180*. Leiden – Boston – Köln, Brill 2002, s. 75 (ďalej BIRKENMEIER, J. W.: *Army*). Hoci bolo povstanie potlačené, táto jednotka nestratila svoju identitu a súdržnosť a spomína sa v historických prameňoch aj neskôr, napr. počas bitky pri Kalabryách roku 1078, kde bola súčasťou pravého krídla vojska ďalšieho povstalcu Nikéfora Bryennia. Keďže táto časť vojska mala podľa opisu dovedna silu asi 5-tisíc mužov (pozri NIKEFOROS BRYENNIOŠ: *Hylé*, s. 269), je možné predpokladať, že *tagma* Maniakatov mala v roku 1078 dovedna 2 000 mužov, a tento počet mohol platiť aj pre rok 1090.

⁵⁶ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 229. Georgios Pyrros (alebo aj Pyrros) sa zúčastnil roku 1083 bitky proti Normanom pri Larisse, kde vynikol ako skvelý lukostrelec. Tamže, s. 158. – SKOULATOS, B.: *Personnages*, s. 105.

⁵⁷ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 227-228. Tento Pečeneh vstúpil do služieb byzantského cisára roku 1088, pozri text vyššie.

⁵⁸ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 227. – SKOULATOS, B.: *Personnages*, s. 159. – MORAVCSIK, G.: *Byzantinoturcica* II, s. 149.

⁵⁹Tatranés bol rovnako ako Neantzés Pečeneh, ktorý prešiel do služieb byzantského cisára. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 230. – SKOULATOS, B.: *Personnages*, s. 292-293. – MORAVCSIK, G.: *Byzantinoturcica* II, s. 302.

⁶⁰ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 229.

⁶¹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 229-230. O Monastrovom pôvode neuvádza Anna Komnena žiadne presnejšie údaje, ale bádatelia predpokladajú, že bol bližšie neurčeného tureckého, najskôr kumánskeho pôvodu. Pozri MORAVCSIK, G.: *Byzantinoturcica* II, s. 192. – SKOULATOS, B.: *Personnages*, s. 213-216.

⁶²ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 229. Pripomeňme si, že Synesios ako vyslanec niekoľkokrát pobýval u Pečenehov v Paradunave, a teda pravdepodobne mal možnosť sa oboznámiť so zvykmi týchto nomádov.

⁶³ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 227.

⁶⁴Poloha tohto miesta je neznáma, ale muselo sa nachádzať niekde medzi mestami Rusion a Polyboton, bližšie k Rusiu, pričom ho od neho delil tok rieky. Pozri ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 231.

⁶⁵ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 227.

⁶⁶Tamže, s. 227-228.

⁶⁷Tamže, s. 228.

keď sa Pečenehovia priblížili k rieke, ktorá tečie pred mestom Rusion, našli tam znovu byzantské vojsko zoradené v bojovej formácii.⁶⁸ Boky tejto zostavy pravdepodobne chránila, podľa príkladu taktiky prevzatej od Pečenehov, provizórna vozová hradba.⁶⁹ Pečenehovia, samozrejme, nečakali takýto obrat udalostí a nemali odvahu zaútočiť.⁷⁰ Za súmraku sa obidve vojská stiahli do bezpečia svojich táborov.⁷¹ Do byzantského tábora sa súčasne jednotlivo alebo v skupinkách vracali aj tí byzantskí vojaci, ktorí sa rozptýlili po okolí po prehratej doobedňajšej bitke.⁷² Zároveň je možné predpokladať aj príchod nových posíl pod velením Uza, Monastru a Synesia, pričom pravdepodobne išlo o oddiel Uzov v byzantských službách.⁷³

Na tretí deň sa Pečenehovia znovu priblížili k mestu Rusion s úmyslom zaútočiť na Byzantíncov. Alexios Komnénos vďaka Tatanovým radám tento krok predvídal⁷⁴ a ešte na úsvite vyslal z tábora oddiel pod velením Uza a Monastru, aby obišiel vojsko Pečenehov, a aby vo chvíli, keď budú Pečenehovia zaujatí bojom proti zvyšným byzantským silám, prepadli pečenežský tábor a ukoristili všetky kone a dobytok, ktoré tam nájdú.⁷⁵ Sám potom vyviedol vojsko z tábora a rozostavil ho do bojovej formácie, pričom zaujal miesto v jej strede.⁷⁶ Vyslovene obranný charakter byzantskej bojovej zostavy podčiarkuje aj skutočnosť, že Alexios Komnénos prikázal jazdným lukostrelcom, aby zosadli z koní, a aby zaujali pozíciu pred hlavnou byzantskou líniou. Svojou hustou a presnou strelbou mali za úlohu prerušiť, alebo aspoň dezorganizovať pečenežský útok.⁷⁷ Cisárov plán nakoniec uspel, pretože Pečenehovia zaskočení takouto odhodlanou obranou nevydržali a obrátili sa na útek.⁷⁸ Byzantínci ich začali prenasledovať a spôsobili Pečenehom ďalšie straty.⁷⁹ Mnohí z nomádov zahynuli v panike pri masovom pokuse prekonať tok rieky (zrejme dnešná Muzali Ç.), ktorá oddeľovala miesto bitky od ich vlastného tábora.⁸⁰

Ako sme konštatovali vyššie, ani tento úspech Byzantíncov neznamenal vážnu ranu početne oveľa väčšiemu vojsku Pečenehov rozptýlenému po Trákii. Pravdepodobne z tohto dôvodu a po dôkladnom zvážení celkovej situácie dal Alexios Komnénos po troch dňoch odpočinku v Rusiu rozkaz na ústup celého byzantského vojska do mesta Tzurulon.⁸¹ Toto mesto vďaka svojej strategickej polohe na križovatke ciest v centrálnej časti tráckeho polostrova⁸² a vďaka silnému opevneniu⁸³ bolo vhodnejšie na obranu a blokovanie prístupovej cesty k byzantskému

⁶⁸Tamže, s. 228-229.

⁶⁹Tento predpoklad sa zakladá na skutočnosti, že Anna Komnena sa zmieňuje len o tom, ako jej otec sa pri zbieraní vojska dostal aj do Rusia a miestnym roľníkom prikázal prísť na breh rieky aj s vozmi. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 229. Pozri tiež MALAMUT, E.: *Émage*, s. 141.

⁷⁰ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 229.

⁷¹Čiže Byzantínci do Rusia a Pečenehovia do Hádu. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 229.

⁷²ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 229.

⁷³Predpokladom pre toto tvrdenie je prítomnosť tohto muža na bojisku, ktorá podľa nášho názoru naznačuje aj prítomnosť oddielu Uzov v byzantských službách. V bitke pri Dristre roku 1087 bol totiž Uzas zástupcom veliteľa tohto oddielu veľkého *hetaireiarcha* Argyra Karatzu a je možné, že na jeseň roku 1090 stál na jeho čele, a to buď ako zástupca neprítomného Argyra Karatzu, alebo už ako naozajstny veliteľ.

⁷⁴ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 229-230.

⁷⁵Tamže, s. 230.

⁷⁶Tamže, s. 231.

⁷⁷Tamže.

⁷⁸Tamže.

⁷⁹Tamže.

⁸⁰Tamže.

⁸¹Tamže, s. 232. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 128. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 200.

⁸²MALAMUT, E.: *Émage*, s. 141. Tzurulon je dnešné turecké mesto Çorlu. ASDRACHA, C.: *Thrace*, s. 255. – PRALONG, A.: *Remarques sur les fortifications byzantines de Thrace orientale*. In.: *Géographie historique du monde méditerranéen*, sous la direction d' Hélène Ahrweiler. Paris 1988, s. 181, 186 (ďalej PRALONG, A.: *Fortifications*).

⁸³SHEPARD, J.: *Information, Disinformation and Delay in Byzantine Diplomacy*. *Byzantinische Forschungen*, 10, 1985, s. 257 (ďalej SHEPARD, J.: *Disinformation*). Časť hradieb na západnej strane mesta sa zachovala dodnes a na niektorých miestach dosahuje výška pôvodného muriva až štyri metre. Technika výstavby je typicky byzantská a charakterizuje ju súčasne striedavé používanie vrstiev opracovaných blokov kameňa a pálených tehál. Čo sa týka datovania opevnenia, je možné, že jeho počiatky spadajú ešte do doby rímskej. Pozri PRALONG, A.: *Fortifications*, s. 185.

hlavnému mestu ako na západ veľmi vysunuté mesto Rusion. Keďže však nebolo možné utáboriť všetko vojsko vnútri mestských hradieb, Alexios Komnénos prikázal vojakom, aby palisádou ohradili priestor na východnej strane mesta.⁸⁴ Onedlho sa v oblasti zjavili aj Pečenehovia, prekročili rieku Xyrogypsos (dnešná Çorlu Ç.) a utáborili sa medzi jej tokom a mestom.⁸⁵

V súlade so svojimi bojovými tradíciami sa nomádi nechystali byzantské vojsko utiahnuť v Tzurule obliehať, ale len vyčkávali, aký bude nasledujúci ťah byzantského cisára a pravdepodobne sa pokúšali mesto aj s byzantským vojskom vyhľadávať.⁸⁶ Alexios Komnénos si opäť veľmi jasne uvedomoval, že jeho sily sa čo do počtu nemôžu merať s Pečenehmi⁸⁷, a preto sa ich usiloval poraziť pomocou ľsti, ktorá by pomohla znížiť ich veľkú početnú prevahu a zároveň by minimalizovala možné byzantské straty.⁸⁸ Nakoniec prikázal, aby obyvatelia mesta zavesili z vonkajšej strany časti hradieb nad najstrmším zrázom vždy po dve a dve kolesá z voza spojené osou.⁸⁹ Ráno nasledujúceho dňa potom Alexios Komnénos viedol výpad pechoty proti Pečenehom s cieľom vylákať Pečenehov práve pod tú časť hradieb, kde predtým rozvešali kolesá.⁹⁰ Keď sa Pečenehovia dali vylákať a zaútočili, byzantská formácia sa zrazu rozdelila na dve časti, pričom jedna sa posúvala doprava a druhá doľava.⁹¹ Vojaci na hradbách v tej chvíli presekli laná, na ktorých viseli kolesá, a tie sa voľným priestorom medzi dvoma formáciami byzantských pešiakov rútili priamo na prekvapených Pečenehov a lámali a drvili kosti jazdcov aj ich koňom.⁹² Vzniknutý zmätok medzi Pečenehmi využili Byzantínci na frontálny útok všetkými silami. To už Pečenehovia nedokázali vydržať a obrátili sa na útek, pričom niektorí z nich sa pri chaotickom ústupe v panike utopili v blízkej rieke.⁹³

Aj keď sa byzantská bojová leš podarila, početná prevaha Pečenehov zostávala priveľká, a tí boli hneď nasledujúci deň znovu pripravení stretnúť sa v bitke s byzantským vojskom.⁹⁴ Za tejto situácie nechcel ani cisár ďalej otáľať⁹⁵, takže nasledujúceho rána byzantské vojsko vypochoďovalo z Tzurula a zaujalo bojové postavenie s cisárom v strede zostavy.⁹⁶ Nakoniec po tvrdom boji zvíťazili disciplinovanejšie byzantské oddiely a Pečenehovia sa znovu zachraňovali útekom.⁹⁷ Pri prenasledovaní utekajúcich nomádov si opatrný Alexios Komnénos uvedomoval, že Pečenehovia sú schopní prekvapovať a útočiť zo zálohy a nedovolil svojim vojakom prenasledovať nepriateľov bezhlavo, ale prikázal im nevzdáľovať sa z bojiska viac ako je potrebné.⁹⁸ Znovu treba poznamenať, že hoci byzantské sily zvíťazili, ich víťazstvo neznamenaloz rozdrvenie protivníka.⁹⁹ Pečenehovia sa po prehratej bitke stiahli do oblasti medzi

⁸⁴ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 232.

⁸⁵Tamže.

⁸⁶Tamže. Pečenehovia aj iné nomádske národy zriedkavo obliehali opevnené mestá. PLETNEVA, S. A.: *Pečenegi, Turki i Polovcy v južnorusskích stepjach. Materiali i issledovanija po archeologii SSSR*, 62, 1958, s. 198 (ďalej PLETNEVA, S. A.: *Pečenegi*).

⁸⁷ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 232. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 200.

⁸⁸KOMNENA, A.: *Alexias*, s. 232.

⁸⁹Tamže. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 253. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 200. – SHEPARD, J.: *Disinformation*, s. 257.

⁹⁰ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 233.

⁹¹Tamže.

⁹²Tamže, s. 233-234. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 253. – SHEPARD, J.: *Disinformation*, s. 257. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 200.

⁹³ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 234.

⁹⁴Tamže.

⁹⁵Je veľmi pravdepodobné, že pri tomto rozhodnutí hral svoju úlohu aj fakt, že za hradbami mesta sa spolu s celým byzantským vojskom skrývali pred Pečenehmi aj jeho obyvatelia a roľníci z blízkeho okolia, a preto by po dlhšom obliehaní došlo k vyčerpaniu zásob potravín a vody. SHEPARD, J.: *Disinformation*, s. 257.

⁹⁶ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 234.

⁹⁷Tamže. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 200.

⁹⁸ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 234. – BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 75.

⁹⁹BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 75. – DIACONU, P.: *Petchénègues*, s. 132.

mestami Bulgarofygon a Malá Níkaia.¹⁰⁰ Keďže sa zároveň blížil príchod zimy a zlého počasia, Alexios Komnénos sa rozhodol vrátiť sa do Konštantínopolu a zodpovednosť za sledovanie pohybov Pečenehov a za velenie byzantským jednotkám ponechal v rukách veliteľov Nikolaa Maurokatakálóna¹⁰¹ a Basila Kurtikia.¹⁰²

Prerušenie bojov však netrvalo dlho, pretože už 13. februára 1091¹⁰³ došli do byzantského hlavného mesta správy o nových pohyboch Pečenehov. Tentoraz bolo cieľom ich pochodu mesto nachádzajúce sa v tesnej blízkosti Konštantínopolu – Choïrobakchoi.¹⁰⁴ Alexios Komnénos sa rozhodol ihneď vytiahnuť im proti a posilniť obranu ohrozeného mesta. Keďže bolo treba rýchlo konať, nebol čas na dlhé sústredovanie vojska, a tak mohol zhromaždiť len malý vojenský oddiel o sile 500 mužov z mestskej stráže a nových odvedencov.¹⁰⁵ Zároveň ešte v ten istý deň večer poslal cisár poslov svojim príbuzným a veliteľom vojska, aby ho nasledovali so svojimi vojenskými silami najneskôr do nasledujúceho pondelka, čiže začiatkom syropôstneho týždňa.¹⁰⁶ Nasledujúci deň ráno, čiže v piatok 14. februára 1091,¹⁰⁷ sa Alexios Komnénos so svojou narýchlo sústredenou malou jednotkou vydal na pochod a už večer vtiahol do mesta Choïrobakchoi, kde okamžite pristúpil k opatreniam na ochranu mesta v prípade náhleho nepriateľského útoku.¹⁰⁸

V sobotu ráno, čiže nasledujúci deň, sa v blízkosti mesta zjavili aj Pečenehovia. Časť z nich, pozostávajúca asi z tisíc jazdcov¹⁰⁹, pokračovala smerom na Konštantínopol, až napokon

¹⁰⁰ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 235. VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 253. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 128. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 200. – MALAMUT, E.: *Émage*, s. 141. Oblasť kam Pečenehovia ustúpili ležala asi 80 km severozápadne od Tzurula na úpätí pahorkatiny Yúldúz daŋlaró.

¹⁰¹Nikolaos Maurokatakálón sa prvýkrát zjavuje v narácii Anny Komnény v súvislosti s veľkým vpádom Pečenehov spoza Dunaja, ktorý sa udial na jar roku 1087. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 203. Neskôr sa jeho meno často spomína v súvislosti s mladším bratom cisára Alexia Komnéna, veľkým *domestikom* Adrianom Komnénom. SKOULATOS, B.: *Persomages*, s. 256-257. Preto sa dá predpokladať, že bol jeho zástupcom pri velení byzantským vojenskými jednotkami v Trákii, podobne ako to bolo v prípade veľkého *domestika* Gregora Pakuriana a jeho zástupcu Nikolaa Branu, ktorí obaja padli v boji proti Pečenehom v bitke pri Beliatobe na jar roku 1086. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 200.

¹⁰²ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 235. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 128. Basil Kurtikios nazývaný aj Joannakés (voľne preložené ako Janko) mal v roku 1090 za sebou už dlhú a bohatú vojenskú kariéru. V rámci vojny proti Pečenehom prvýkrát vystupuje ako podriadený veliteľ a poradca Nikolaa Maurokatakálóna na jar roku 1087. Pozri ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 204. – SKOULATOS, B.: *Persomages*, s. 43-46.

¹⁰³Tento údaj vychádza z predpokladu, že Alexios Komnénos vytiahol so svojím vojskom k Choïrobakchom hneď nasledujúci deň. Pozri text nižšie.

¹⁰⁴ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 236. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 238. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 128. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 201. – GAUTIER, P.: *Diatribes*, s. 9. Mesto Choïrobakchoi sa nachádzalo asi 20 km západne od Konštantínopolu medzi dnešnými mestami Büyükkçekmece (v byzantskej dobe mesto Athyra) a Küçükçekmece (byzantské Rhégion). ANNA KOMNENA: *Paméti*, s. 528. – GAUTIER, P.: *Diatribes*, s. 9, poznámka 20.

¹⁰⁵ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 236. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 238. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 500. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 201.

¹⁰⁶ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 236.

¹⁰⁷Tamže.

¹⁰⁸Tamže, s. 236-237. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 238. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 128. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 201.

¹⁰⁹Anna Komnéna uvádza počet 6-tisíc. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 237. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 253. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 201. V tom prípade by ale pomer síl medzi Byzantíncami a týmto oddielom Pečenehov bol 12:1. Druhý oddiel bol pravdepodobne menší a je možné, že sa zhruba vyrovnal sile byzantského vojska. Dôvody, prečo uvádzame pre druhý oddiel Pečenehov početnú silu „len“ tisíc bojovníkov, sú tieto: pri poobedňajšej zrážke, keď sa tento oddiel vracal k Choïrobakchom, sa Byzantíncom podarilo Pečenehov úplne zlikvidovať, pričom sa prvej fázy boja zúčastnili len tí, ktorí mali na sebe odev mŕtvych Pečenehov z prvej zrážky. KOMNENA, A.: *Alexias*, s. 238. Tých bolo iste menej ako 500 (čiže celkový počet byzantských vojakov), lebo aj o niekoľko dní neskôr na ceste späť do Konštantínopolu, keď Alexios Komnénos v rámci kanadského žartíka využil vojakov preoblečených za Pečenehov na vystrašenie ostatného byzantského vojska tiahnuceho mu z byzantského hlavného mesta naproti, nemali oblečené šaty Pečenehov všetci vojaci, ale len vojaci predného voja. Tamže, s. 239. Preto predpokladáme, že celý oddiel Pečenehov tiahnuci na mesto Choïrobakchoi nemal viac ako 1 500 až 2 000 mužov, čiže ich prevaha oproti byzantskému vojsku bola asi len 3:1 až 4:1.

dosiahla Dekaton, ktorý sa nachádzal v tesnej blízkosti byzantského hlavného mesta.¹¹⁰ Zatiaľ čo tento oddiel začal s plienením, druhá časť vojska Pečenehov sa utáborila v malej vzdialenosti od Choirobakchov.¹¹¹ Cisár sledoval všetky tieto pohyby Pečenehov z mestských hradieb a dospel k záveru, že Pečenehovia táboriaci v blízkosti mesta netušia, že sa v ňom nachádza vojenská posádka.¹¹² Jeho domnienka sa potvrdila počas obedňajších hodín, keď si mnohí Pečenehovia zložili brnenie, poodkladali výstroj a zbrane a začali si pripravovať jedlo alebo odpočívať.¹¹³ Alexios Komnénos zvolal svojich vojakov, pretože sa nazdával, že nastal vhodný okamih na prekvapujúci výpad, avšak neskúsení vojaci váhali, vidiac početnú prevahu na strane nepriateľa.¹¹⁴ Nakoniec sa však poddali vôli cisára, a ako píše Anna Komnéná, strhnutí jeho osobným príkladom zaútočili. Prekvapení Pečenehovia sa nezmohli na odpor a mnohí z nich zahynuli, alebo upadli do zajatia.¹¹⁵

Neskôr popoludní sa byzantský oddiel znovu sformoval na brehu v blízkosti riečky¹¹⁶, aby sa mohla uskutočniť aj nasledujúca časť Alexiovho plánu, v ktorej znovu hral rozhodujúcu úlohu moment prekvapenia. Alexios Komnénos prikázal vojakom, aby si obliekli odev zabitých Pečenehov a vysadli na ich kone, tak, aby zďiaľky vyzerali ako nomádi.¹¹⁷ Zanedlho sa tadiaľ vracala tá časť Pečenehov, ktorá ráno plienila blízke okolie Konštantínopolu. Keďže však byzantskí vojaci vyzerali ako ich vlastní druhovia, Pečenehovia bezstarostne prebrodili rieku a priblížili sa čakajúcim Byzantíncom. Vtedy na nich ich domnelí súkmeňovci zaútočili, takže aj táto druhá zrážka sa skončila s podobným výsledkom, ako prvá, množstvo Pečenehov padlo a ostatných zajali.¹¹⁸ Vďaka tomu sa Alexios Komnénos mohol vrátiť už o dva dni do hlavného mesta ako víťaz a prekvapení obyvatelia sa čudovali a radovali nad neočakávanou rýchlosťou a úspechom improvizovanej vojenskej výpravy.¹¹⁹

SELDŽUCKO-PEČENEŽSKÉ OBKEÚČENIE KONŠTANTÍNOPOLU

Ako sme už viackrát konštatovali, ani toto rýchle víťazstvo Alexia Komnéná nemohlo zvrátiť celkovú vojenskú situáciu Byzancie, ktorá aj začiatkom roku 1091 bola naďalej vážna¹²⁰ a mala

¹¹⁰ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 237. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 253. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 201. Meno Dekaton je odvodené od jeho polohy, nachádzalo sa desať rímskych míľ, čiže 14,8 km (1 rímska míľa = 1480 m) od Konštantínopolu. Anna Komnéná používa pri svojom archaizujúcom štýle názov antickej dĺžkovej miery *stadion*, ktorá sa však už od čias Rímskej ríše nepoužívala. Pozri SCHILBACH, E.: *Byzantinische Metrologie*. Byzantinisches Handbuch im Rahmen des Handbuchs der Altertumswissenschaft, Zwölfte Abteilung, Vierter Teil. München 1960, s. 32-33.

¹¹¹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 237. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 253. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 201.

¹¹²ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 237. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 253.

¹¹³ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 237. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 253. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 201.

¹¹⁴ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 238.

¹¹⁵Tamže. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 254. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 201.

¹¹⁶ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 238. Ide o dnešnú riečku Karasu. Pozri VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 254. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 202.

¹¹⁷ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 238. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 254. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 201. Táto udalosť zároveň dokazuje, ako veľmi sa v tej dobe podobalo byzantské vojsko vonkajším vzhľadom vojsku Pečenehov a aký silný vplyv nomádskeho spôsobu boja vtedy pôsobil na byzantskú vojenskú tradíciu. Výzbroj a výstroj mali Byzantínci rovnakú, stačilo zmeniť len ošatenie a kone (resp. konský postroj).

¹¹⁸ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 238. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 254-255. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 202.

¹¹⁹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 240. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 255. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 128. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 202.

¹²⁰Porovnaj s kritikou poznámkou: „*Toto víťazstvo (je ako) radosť bez úžitku a zármutok bez škody*“, ktorú vyslovil kaisar Nikéforos Melissénos v súvislosti s Alexiovým víťazstvom pri Choirobakchoch. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 240-241.

sa ďalej zhoršovať. Hoci početne slabé byzantské jednotky dokázali spôsobiť v potýčkach s Pečenehmi nepriateľovi vyššie straty ako boli ich vlastné, alebo ich aspoň zahnať na útek¹²¹, nedokázali vybojovať rozhodujúce víťazstvo a ani im zabrániť v plienení Trákie. Naopak, Pečenehovia sa zmocnili veľkej časti územia tejto provincie¹²² a skupinky nomádov sa začali čoraz častejšie objavovať na dohľad od hradieb samotného Konštantínopolu. Iba tri týždne po Alexiovom víťazstve bola prítomnosť nomádov v blízkosti hlavného mesta Byzancie taká citeľná, že jeho obyvatelia nemohli v nedeľu po sviatku svätého Theodora, t. j. 8. marca 1091¹²³, ísť do chrámu tohto svätca v lokalite Bathys Ryax mimo mestských hradieb, aby sa pri tejto príležitosti mohli zúčastniť bohoslužby a venerácie jeho ostatkov.¹²⁴ Povedané slovami očitého svedka udalostí, patriarchu Antiochie Jána VI. Oxeitu, v tých dňoch akoby sa kedysi mocná Rímska ríša zmenšila a scvrkla a jej hranice prebiehali Zlatou Bránou na západe a akropolou starého Byzantia na východe.¹²⁵ Okrem toho dlhotrvajúca vojna s Pečenehmi pravdepodobne začala ťaživo doliehať na obyvateľov Konštantínopola, pretože ďalej zo svedectva antiochejského patriarchu vyplýva, že práve na začiatku roka 1091 bolo ich daňové zaťaženie neúmerne vysoké.¹²⁶

Napriek tomu sa až do jari roku 1091 mohli Byzantínci spoliehať, že Pečenehovia nemôžu držať obsadené oblasti natrvalo, a že skôr či neskôr odtiahnu. V byzantských naračných prameňoch je dostatočné množstvo zmienok, z ktorých vyplýva, že ak vôbec niekedy existovala všeobecná byzantská strategická koncepcia, tak by v takomto prípade predpisovala vojenským silám vyhýbať sa klasickej poľnej bitke a preferovala by ich umiestnenie v opevnených mestách a pevnostiach až dovtedy, kým nepriateľské sily z únavy, pre nedostatok potravín a zásob, ale aj napríklad pre šírenie nákazlivých chorôb odtiahnu, alebo postupne stratia bojaskopnosť.¹²⁷ Takéto zmýšľanie umožňovala Byzantíncom známa skutočnosť, a to, že stepní nomádi zriedkavo obliehali opevnené lokality, a že aj na jar 1091 boli aj v Pečenehmi ovládanej časti Trákie mestá a hrady, ktoré ostali aj naďalej v byzantských rukách.¹²⁸ Preto sa domnievame, že podobnou strategickou koncepciou sa riadil v boji proti Pečenehom aj Alexios Komnénos a jeho veliteľia, hoci nie je možné presnejšie určiť, nakoľko sa ňou riadili z vlastného presvedčenia a nakoľko ich k tomu donútil kritický stav byzantskej armády.¹²⁹

V každom prípade táto situácia sa zmenila od základov, keď začiatkom jari roku 1091 poslal schopný turecký emír Tzachas (Çaka) zo Smyrny¹³⁰ na maloázijskom pobreží poslov k Pečenehom

¹²¹Takýto dojem vzbudzujú opisy Anny Komnény. Trochu inakší dojem môže vzniknúť na základe sťažností spísaných antiochejským patriarchom Jánom VI. Oxeitom (1089 – 1100), ktorý obviňuje Alexia Komnénu z toho, že v zrážkach s Pečenehmi stratil postupne celé byzantské vojsko. GAUTIER, P.: *Diatribes*, s. 35. K osobe a ku kariére Jána Oxeita pozri GRUMEL, V.: *Les patriarches grecs d'Antioche du nom de Jean. Echos d'Orient*, 32, 1933, s. 294.

¹²²ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 241. – GAUTIER, P.: *Diatribes*, s. 35. – SPINEI, V.: *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*. Cluj-Napoca 2003, s. 144 (ďalej SPINEI, V.: *Migrations*).

¹²³Sviatok sv. Theodora Tyróna sa v ortodoxnej cirkvi slávi v prvú sobotu Veľkého pôstu, ktorá pre rok 1091 pripadla na 7. marca. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 240. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 129.

V. VASILEVSKIJ udáva chybný dátum 2.3. 1091. Pozri VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 255.

¹²⁴ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 241. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 129. – GAUTIER, P.: *Diatribes*, s. 10

¹²⁵GAUTIER, P.: *Diatribes*, s. 35.

¹²⁶Tamže.

¹²⁷SHEPARD, J.: *Disinformation*, s. 251, 260-269.

¹²⁸Tamže, s. 256-257. Okrem veľkých a dobre opevnených miest, ako napríklad Adrianopol, sa v Trákii nachádzal aj veľký počet menších opevnených mestečiek a hradov, napríklad Tzurulon, Brysis (dnešné Pınarhisar), Bizy (dnešné Vize), a Médeia (dnešné Kiziköy). Pozri PRALONG, A.: *Fortifications*, s. 179-200. Výnimku spomedzi väčších a dobre opevnených miest tvoril Filipopolis, ktorého sa Pečenehovia pravdepodobne zmocnili na jar roku 1088.

¹²⁹Porovnaj SHEPARD, J.: *Disinformation*, s. 252.

¹³⁰K Tzachovmu menu pozri MORAVCSIK, G.: *Byzantinoturcica* II, s. 310. Tzachas mal zaujímavé životné osudy a za vlády cisára Nikéfora III. Botanejiata (1078 – 1081) sa dostal do byzantského zajatia, kde bol však pravdepodobne pokrstený a zakrátko získal vysoké postavenie a hodnosti na cisárskom dvore. Po nástupe Alexia Komnénu na trón sa situácia zmenila a on musel svoje výnosné miesto opustiť. Pozri KOMNENA, A.: *Alexias*, s. 225. – BRAND, C. M.: *Element*, s. 17. – GAUTIER, P.: *Défection*, s. 218.

v Trákii s ponukou na vojenské spojenectvo proti Byzancii a požiadal ich, aby dobyli oblasť Tráckeho polostrova.¹³¹ Tzachas bol veľmi nebezpečným protivníkom Byzantíncov vo východnej časti Egejského mora a v období rokov 1089 až 1090 sa dokázal vďaka vybudovaniu vlastného pirátskeho loďstva,¹³² ako aj žalostnému stavu byzantskej vojrovej flotily, zmocniť rozsiahlych oblastí, miest a ostrovov, medzi ktorými sa napríklad uvádzajú Klazomény, Fókaia, Mytiléna, Méthymna, ostrovy Chios, Samos, Lesbos a Rodos.¹³³ Napriek skutočnosti, že sa v lete roku 1090 podarilo byzantskému loďstvu pod velením Konštantína Dalasséna¹³⁴ poraziť Tzachu pri ostrove Chios a zatlačiť ho naspäť smerom k Smyrne, Tzachov ústup bol len dočasný.¹³⁵

V zime 1090 – 1091 Tzachas posilnil svoje pirátske loďstvo a začiatkom jari spustil novú vlnu útokov na pobrežia byzantskej Malej Ázie.¹³⁶ V tejto situácii bola preto Tzachova ponuka vodcom Pečenehov na spojenectvo a zároveň aj jeho žiadosť, aby, ako jeho spojenci, dobyli celý trácky polostrov, veľmi nebezpečná. Keby sa Tzachov zámer uskutočnil v plnej šírke, znamenalo by to koniec vyčkávacej byzantskej stratégie a zároveň úplné obkľúčenie byzantského hlavného mesta od mora aj od pevniny, pričom konečným cieľom Tzachovej stratégie bolo dobytie samotného Konštantínopolu.¹³⁷ Uvedomujúc si túto skutočnosť začal Alexios Komnénos s horúčkovitými prípravami svojich pozemných aj námorných síl na nadchádzajúce boje.¹³⁸ Taktiež začal posielat listy na všetky svetové strany so žiadosťou o vojenskú pomoc a o poslanie žoldnierov¹³⁹, konkrétne opäť pápežovi Urbanovi II. a ďalším vládcom západnej Európy.¹⁴⁰ Nakoniec však uvidíme, že pomoc neprišla, ako dúfal byzantský cisár, z latinského Západu, ale obkľúčené byzantské hlavné mesto zachránili iní spojenci – Kumáni, ktorí sa práve vtedy znovu vrátili na Balkán, aby bojovali so svojimi nepriateľmi – Pečenehmi.

¹³¹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 241. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 256, 277. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 129. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 203. – KOLIAS, G. Ó.: *Politiké*, s. 258. – GAUTIER, P.: *Diatribes*, s. 10. – ALEXANDRIS, E. Á.: *Hé thallassia dynamis eis tén historian tés Byzantinés Autokratorias*. Atény 1957, s. 324 (ďalej ALEXANDRIS, E. Á.: *Dynamis*). – SAVVIDIS, Á. G. E.: Ho Seltzoukos emirés tés Smyrnés Tzachas (Çaka) kai hoi epidromes tou sta mikrasiatika paralia, ta nésia tou anatolikou Aigaiou ka tén Kónstantinoupolé (c. 1081 – 1106), B' 1090 – c.1106. In: *Byzantinoturkika meletémata*. Atény 1991, s. 52 (ďalej SAVVIDIS, Á. G. E.: *Tzachas*). – ANGOLD, M.: *Autokratoria*, s. 220. – MALAMUT, E.: *Émage*, s. 141.

¹³²Toto loďstvo sa skladalo najmä z malých a rýchlych veslíc s malým výtlakom vhodným na rýchle prepady pobrežných lokalít a na prepady obchodných plavidiel. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 222. – ALEXANDRIS, E. Á.: *Dynamis*, s. 323. – AHRWEILER, H.: *Byzance et la mer*. Paris 1966, s. 184 (ďalej AHRWEILER, H.: *Mer*). – GAUTIER, P.: *Défection*, s. 217-218.

¹³³GAUTIER, P.: *Diatribes*, s. 12, 35. Porovnaj s údajmi v známom liste Alexia Komnéna grófovi Robertovi z Flámska: HAGENMEYER, H.: *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088 – 1100*. Hildesheim-New York 1973, s. 132-133 (ďalej HAGENMEYER, H.: *Kreuzzugsbriefe*): „insulae principales Chios et Mitylena et multae aliae regiones et insulae, quas non ualemus modo enumerare, usque Thracias“. – AHRWEILER, H.: *Mer*, s. 184. – GAUTIER, P.: *Défection*, s. 217. – CHEYNET, J.-C.: *Résistance*, s. 145-146.

¹³⁴Konštantín Dalassénos bol príbuzným cisára Alexia Komnéna zo strany cisárovnej-matky Anny Dalassény. Za veliteľa flotily bol menovaný na jar roku 1090. SKOULATOS, B.: *Personnages*, s. 61-62.

¹³⁵ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 222-226. – ALEXANDRIS, E. Á.: *Dynamis*, s. 323-324.

¹³⁶ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 241. – SAVVIDIS, Á. G. E.: *Tzachas* s. 52. – ALEXANDRIS, E. Á.: *Dynamis* s. 325. – KOLIAS, G. Ó.: *Politiké*, s. 258. – GAUTIER, P.: *Diatribes*, s. 10.

¹³⁷Tzachas si isto na základe svojej skúsenosti z pobytu v Konštantínopole uvedomoval, že byzantské hlavné mesto je možné dobyť len spojeným útokom pozemných a námorných ozbrojených síl. Keďže disponoval vojenskou flotilou a mohol sa pokúsiť o námornú blokádu Konštantínopola, potreboval ešte Pečenehov, aby uskutočnili podobnú blokádu na súši. VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 256.

¹³⁸CHALANDON, F.: *Essai*, s. 129. – KOLIAS, G. Ó.: *Politiké*, s. 258.

¹³⁹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 241. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 256. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 203.

¹⁴⁰VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 257-258, 271-273. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 129-131. – CHARANIS, P.: Byzantium, the West and the Origin of the First Crusade. *Byzantion*, 19, 1949, s. 27-28. – SHEPARD, J.: Aspects of Byzantine Attitudes and Policy towards the West in the Tenth and Eleventh Centuries. *Byzantinische Forschungen*, 13, 1988, s. 103-104. Jedným z týchto listov bol pravdepodobne už spomínaný list grófovi Robertovi z Flámska, ktorý však v úvode nie je adresovaný len jemu, ale aj ostatným kniežatám v kráľovstve (t. j. okolitým pánom), pozri HAGENMEYER, H.: *Kreuzzugsbriefe*, s. 130: „Domino et glorioso comiti Flandrensium Rotberto et omnibus totius regni principibus.“

BITKA PRI LEBUNIONE

Od februára 1091 sa zhoršilo počasie a extrémne tuhá zima s množstvami snehu neumožňovala žiadne bojové akcie.¹⁴¹ Po jarnej rovnodennosti sa však počasie zlepšilo a cisár ihneď vyslal odkaz Nikéforovi Melissénovi, ktorý sa vtedy nachádzal pravdepodobne v Solúni¹⁴², aby získal nových odvodencov pre jazdecké aj pešie oddiely, a to spomedzi Bulharov a Vlachov, a aby ich potom čo najrýchlejšie vyslal do mesta Ainos, prístavu na juhotráckom pobreží pri ústí rieky Marice do Egejského mora.¹⁴³ Sám sa tam potom prepravil pravdepodobne v polovici apríla 1091¹⁴⁴ s ostatnými vojenskými silami a z Nikomédie povolal do Ainu aj vyššie spomínaný oddiel 500 flámskych rytierov.¹⁴⁵ Tento cisárov krok mal dvojité účel: výhodná strategická poloha prístavu mu na jednej strane umožňovala sledovať a reagovať na pohyby Pečenehov v Trákii, kde sa títo usilovali spojiť svoje sily s Tzachom, a na druhej strane mohol pohodlne udržiavať spojenie s byzantskou flotilou, ktorá bojovala proti Tzachovi v Egejskom mori.¹⁴⁶ Napokon existoval ešte jeden, minimálne rovnako dôležitý dôvod, pretože v tomto prístave chcel Alexios Komnénos čakať na možné posily, žoldnierov z latinského Západu.

Keď Alexios Komnénos dorazil do prístavu Ainos, začal ihneď hľadať bezpečné miesto na tábor pre svoje málopočetné, ale o to cennejšie vojenské sily. Nastúpil na malú loď a plával proti prúdu rieky Marice¹⁴⁷, a vhodnú lokalitu pre tábor nakoniec aj našiel v malej vzdialenosti od Ainu, na mieste zvanom Choirénoi, ležiacom na pravom brehu rieky. Dokonca tam stálo aj malé opevnenie.¹⁴⁸ Nasledujúci deň sa tam presunuli všetky byzantské jednotky a vybudovali

¹⁴¹V Konštantínopole napadlo toľko snehu, že mnohí jeho obyvatelia nemohli otvoriť dvere a zostali uväznení v domoch. Podobné počasie nie je v Istanbuli neobvyklé ani v súčasnosti, čo dokazujú privaly snehu cez zimu na prelome rokov 2004/2005. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 241-242. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 256.

¹⁴²ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 242. Nikéforos Melissénos musel odcestovať z Konštantínopolu v čase medzi Alexiovým víťazstvom pri Choirobakchoch a jarnou rovnodennosťou. Jeho pobyt v Solúni je veľmi pravdepodobný, lebo ako druhé najväčšie mesto Byzancie na Balkáne bolo prirodzeným miestom na sústreďovanie vojsk, a navyše toto mesto patrilo pod jeho osobnú správu od roku 1081, keď ako rovnocenný pretendent na cisársky titul ustúpil na základe dohody nárokom Alexia Komnéna.

¹⁴³ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 242. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 278. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 132. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 204. – SPINEI, V.: *Migrations*, s. 145. Na mieste byzantského prístavu Ainos sa dneš nachádza turecký Enez, pozri SOUSTAL, P.: *Thrakien*, s. 170-173.

¹⁴⁴Anna Komnéna ani túto udalosť časovo nezaraďuje, a to ani približne. Avšak v texte *Alexiady* píše, že Kumáni sa zjavili na dolnom toku Marice týždeň po príchode Alexia do Ainu (prvý deň po svojom príchode strávil Alexios Komnénos hľadaním vhodného miesta na táborenie byzantského vojska, na ďalší deň už Byzantínci postavili tábor v lokalite Choirénoi, na tretí deň sa v oblasti zjavili Pečenehovia, a nakoniec po uplynutí štyroch dní pritiahli aj Kumáni). ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 242-243. Zrejme hneď na druhý deň po svojom príchode sa Kumáni dohodli s Alexiom Komnénom, na lehote desiatich dní, v rámci ktorej sa stretnú v bitke s Pečenehmi. Tamže, s. 243. Avšak celý tento interval iste nemôžeme brať do úvahy, pretože Kumáni „donútili“ Byzantíncov k rozhodujúcej bitke o niečo skôr. Tamže, s. 245-246. Keďže udalosti, ktoré opisuje Anna Komnéna, a ktoré sa udiali po uzavretí dohody, pokrývajú dovedna asi päť dní (na tretí deň po príchode Kumánov byzantské vojsko prekračuje tok Marice, na ďalší deň spadá potýčka s Pečenehmi pri Filokalovom brode a stavba tábora, a konečne na piaty, čiže posledný deň pred bitkou, presun na horu Lebunion, pozri tamže, s. 244-245), doba pobytu Alexia Komnéna na dolnom toku rieky Marice od jeho príchodu do Ainu až po 29. apríla 1091, keď sa odohrala bitka pri Lebunione, zodpovedá 14 až 17 dňom.

¹⁴⁵ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 242. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 278. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 132. – CIGGAAR, K.: *Flemish*, s. 45.

¹⁴⁶ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 242. – AHRWEILER, H.: *Mer*, s. 190. – KOLIAS, G. Ô.: *Politiké*, s. 259.

¹⁴⁷ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 242. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 278.

¹⁴⁸ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 242. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 278. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 204. Poloha tohto miesta nie je známa. Predpoklad, že sa nachádzalo na pravom brehu Marice, sa opiera o tvrdenie Anny Komnény, že Alexios Komnénos pri návrate z tohto miesta do Ainu, ktorý leží na ľavej strane ústia Marice do Egejského mora, sa musel preplaviť cez tok rieky. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 242. Z opisu udalostí tiež vyplýva, že byzantské vojsko prekročilo rieku dovedna dvakrát a po druhom prechode už ostalo na ľavom brehu, kde sa aj nachádza vrch Lebunion, pozri text nižšie.

si tábor, ktorý bol z jednej strany prirodzene chránený brehom rieky a z druhej k nemu prístup zahradzovala podmáčaná močaristá pôda.¹⁴⁹ O niečo neskoršie sa tento cisárov čin ukázal ako správny a prezieravý, pretože netrvalo dlho a na nízine ležiacej pozdĺž protiľahlého, ľavého brehu Marice, sa v plnej sile zjavili Pečenehovia.¹⁵⁰ Počtom bojovníkov opäť vysoko prevyšovali silu byzantskej armády¹⁵¹, avšak nemohli sa ihneď s ňou pustiť do boja, pretože im cestu prehradzoval tok rieky. Preto sa tiež utáborili a pravdepodobne sa snažili vymyslieť spôsob, ako sa prepraviť na druhý breh a napadnúť Byzantíncov. Aj Alexios Komnénos sa po správe o ich príchode zaoberal zvažovaním plánov nadchádzajúcej bitky.¹⁵²

Na štvrtý deň sa táto patová situácia dramaticky zmenila, keď sa na dolnom toku Marice zjavilo 40-tisícové vojsko Kumánov pod vedením chánov Togortaga a Maniaka.¹⁵³ Alexios Komnénos neodkladne poslal k obidvom chánom poslov s pozvaním na bohatú hostinu a rokovania, na ktorých zamýšľal získať Kumánov na svoju stranu.¹⁵⁴ Togortag, a s počítačnou určitou nevôľou aj Maniak, boli po vyberanom jedle a bohatých daroch naozaj ochotní bojovať proti Pečenehom po boku Byzantíncov a žiadali ihneď od cisára súhlas, aby mohli na Pečenehov zaútočiť v priebehu nasledujúcich troch dní. Nakoniec sa však obe strany dohodli o spoločnom útoku na Pečenehov v intervale desiatich dní¹⁵⁵, čo svedčí o tom, že sa Alexios Komnénos snažil oddaľovať rozhodujúcu bitku, aby mohol zhromaždiť čo najviac posíl, z ktorých niektoré už boli na ceste. Navyše – aj napriek tomu, že si od Kumánov vyžiadal rukojemníkov ako záruku platnosti práve uzavretej dohody – stále im príliš nedôveroval a jeho nasledujúce kroky jasne dokazujú, s akou opatrnosťou k svojim novým spojencom pristupoval. Keď sa byzantské vojsko konečne po troch dňoch od príchodu Kumánov chystalo na prechod rieky po práve postavenom pontónovom moste¹⁵⁶, Alexios Komnénos rozkázal jednotkám pechoty, ktoré išli napred, aby na druhom brehu vybudovali tábor, a takto zabezpečení, aby vyčkali na prechod trénu a byzantskej jazdy.¹⁵⁷ Toto opatrenie bolo namierené nielen proti možnému prekvapujúcemu útoku zo strany Pečenehov, ale aj Kumánov.¹⁵⁸

Všadeprítomná obava z neočakávaného prepadu nomádov takmer spôsobila práve počas chúlостivého manévru pri prechode rieky v radoch vojakov paniku. Na západnom obzore sa totiž objavilo neznáme vojsko, ktoré smerovalo priamo k Byzantíncom. Vojaci od strachu už už chceli zahadzovať zbrane, lebo sa domnievali, že sú to Pečenehovia. Nakoniec však vysvitlo, že sú to posily pešieho a jazdného vojska, ktoré mal za úlohu zostaviť *kaisar* Nikéforos

¹⁴⁹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 242. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 278.

¹⁵⁰ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 243. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 278.

¹⁵¹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 243.

¹⁵²ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 243.

¹⁵³Tamže. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 132. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 204. Títo dvaja vrchní velitelia vojska Kumánov sú dobre známi kumánski cháni Tugtorakan a Boniak spomínaní v ruských letopisoch. VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 279, poznámka 2, s. 280. Ich príchod zrejme nebol až takým prekvapením, pretože Kumáni mali od roku 1087 silné dôvody bojovať proti Pečenehom a navyše ich zrejme dosiahli listy Alexia Komnena obsahujúce žiadosť o vojenskú pomoc, ktoré byzantský cisár neposielal len na latinský Západ, ale „na všetky strany“. Pozri poznámku č. 138 vyššie.

¹⁵⁴ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 243. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 280. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 133. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 205. – ANGOLD, M.: *Autokratoria*, s. 220.

¹⁵⁵ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 243. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 280. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 133. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 205. – KOLIAS, G. Ó.: *Politiké*, s. 259. – SPINEI, V.: *Migrations*, s. 145.

¹⁵⁶ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 244. Prechodu Byzantíncov cez tok Marice predchádzali drobné boje a šarvátky medzi Kumánmi a Pečenehmi. Tamže, s. 244. Táto skutočnosť zrejme presvedčila Alexia Komnena o dôveryhodnosti Kumánov a o pravdivosti ich nepriateľského postoja k Pečenehom. Nebol však presvedčený úplne a stále im nedôveroval, pozri text nižšie.

¹⁵⁷ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 244.

¹⁵⁸ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 244. O nedôvere Alexia ku Kumánom sme sa zmieňovali vyššie, ďalším dôvodom mohli byť správy o tajných pozvaniach na rokovania, ktoré v tie dni Pečenehovia zasielali Kumánom. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 245. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 281. – KOLIAS, G. Ó.: *Politiké*, s. 259.

Melissénos a neodkladne ich vyslať na posilnenie hlavnej byzantskej armády.¹⁵⁹ Na druhý deň začalo posilnené byzantské vojsko pochodovať smerom na juh pozdĺž toku rieky, aby sa utáborilo na novom mieste pri Filokalovom brode blízko pri ústí Marice do Egejského mora.¹⁶⁰ Cestou sa Byzantínci stretli s oddielom Pečenehov, čo vyústilo v prudkú potýčku, v ktorej boli nakoniec Pečenehovia porazení a ustúpili.¹⁶¹ Kumáni sa zatiaľ presunuli bližšie k byzantskému vojsku a utáborili sa na mieste, kde predtým táborili Byzantínci po prekonaní toku rieky.¹⁶² Ani pri Filokalovom brode sa Byzantínci necítili bezpeční a nasledujúci deň sa presunuli o niečo východnejšie a utáborili sa na úpätí tráckej hory Lebunion.

Na tomto mieste sa treba pristaviť. Určovaniu polohy tohto významného miesta sa bádatelia väčšinou vyhýbajú. V monografii zo série *Tabula Imperii Byzantini* venujúcej sa historickej geografii byzantskej Trákie sa za horu Lebunion považuje lokalita pri dnešnej tureckej dedine Karpuzlu, asi 12 km juhozápadne od Ipsaly.¹⁶³ Pri pohľade na mapu sa však presvedčíme, že okrem nevysokoj pahorkatiny sa tam nenachádza žiaden útvar, ktorý by mohol byť označený ako „*vrch týčiaci sa nad planinou*“.¹⁶⁴ Avšak zhruba 12 km ďalej na juhozápad sa nad pláňou ležiacou pozdĺž ľavého brehu rieky Marice týči hrebeň, ktorého najvyšším bodom je Hisarli Dağ s vrcholom vo výške 385 metrov nad morom. Pod jeho úpäťm viedla v byzantských časoch cesta medzi prístavom Ainos a Kypsellou. Preto predpokladáme, že Hisarli Dağ je totožný s horou Lebunion a že na jeho úpäťm sa nachádzalo posledné táborisko byzantského vojska pred bitkou, ktorá sa potom odohrala na pláni pod ním.

Tieto neustále presuny a manévry byzantského vojska¹⁶⁵, ako aj odklady rozhodujúcej bitky proti Pečenehom čoraz viacej podkopávali trepezlivosť kumánskych chánov, ktorí v pondelok 28. apríla 1091 odkázali Alexiovi, že už nemienia ďalej vyčkávať, a že nasledujúci deň bezodkladne zaútočia, a to buď proti Pečenehom, alebo proti Byzantíncom.¹⁶⁶ Takéto posolstvo obsahujúce otvorenú hrozbu nemohol Alexios Komnénos ignorovať, a hoci do poslednej chvíle dúfal, že prídu posily z latinského Západu¹⁶⁷, ktoré mu umožnia opierať sa nielen o nespoľahlivých Kumánov, musel sa podriaďiť vôli ich chánov. Rozhodujúca bitka s Pečenehmi sa mala začať na druhý deň.¹⁶⁸ Ešte pred koncom dňa prišli do byzantského tábora posledné posily v podobe oddielu 5-tisícov peších horalov, ktorí byzantskému cisárovi ponúkli svoje služby.¹⁶⁹

Ráno v utorok 29. apríla 1091 byzantské vojsko opustilo tábor a zoradilo sa spolu s Kumánmi do bojovej zostavy. Alexios Komnénos ako vrchný veliteľ zaujal pozíciu v strede bojovej zostavy¹⁷⁰,

¹⁵⁹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 244. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 280-281. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 133. Samotný *kaisar* Nikéforos Melissénos sa zdržal pri zhromažďovaní vojska a na bojisko dorazil až po bitke. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 250.

¹⁶⁰ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 245. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 205.

¹⁶¹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 245. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 281.

¹⁶²ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 245. V. N. Zlatarski sa chybné domnieva, že Kumáni sa utáborili v byzantskom tábore pri lokalite Choirénoi. Pozri ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 205. Skutočnosť, že Kumáni pre svoje táboenie využívali opustené byzantské opevnenie, zrejme naznačuje, že na vojenské ťaženie proti Pečenehom vyrazili vo veľkej časovej tiesni, a preto so sebou nemali pre stepných nomádov typické vozy (Pečenehovia ich mali, ako uvidíme v texte nižšie), ktoré zostavené do vozovej hradby zvyčajne tvorili opevnenie tábora.

¹⁶³SOUSTAL, P.: *Thrakien*, s. 333-334.

¹⁶⁴ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 245.

¹⁶⁵Tieto manévry taktiež naznačujú opatrnosť Alexia Komnéna. Neustále zmeny miesta táboenia byzantského vojska totiž znižovali riziko náhleho útoku zo strany Pečenehov.

¹⁶⁶ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 245-246. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 133. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 205. Takto si vysvetľoval danú pasáž ruský bádateľ V. Vasiljevskij, ktorý v spojení «*kreas lykou*» (vlčie mäso) vidí náražku na Pečenehov a v spojení «*kreas arneiou*» (jahňacie mäso) zase na Byzantíncov. Pozri VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 281.

¹⁶⁷ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 245. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 260, 273, 281. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 129, 133. – ZLATARSKI, V. N.: *Istorija*, s. 205.

¹⁶⁸ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 246. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 281. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 133.

¹⁶⁹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 246.

¹⁷⁰Tamže, s. 247. – BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 76.

ktorá sa delila na tri hlavné časti, stred, pravé a ľavé krídlo. Pravému krídlu velil Georgios Palaiologos¹⁷¹ a ľavému Konštantín Dalassénos.¹⁷² Stred zostavy tvorili väčšinou jednotky pechoty, krídla pozostávali iba z jazdy.¹⁷³ Potiaľto je opis Anny Komnény pomerne jasný, ale jeho ďalšie pokračovanie aj napriek detailným informáciám paradoxne vôbec neuľahčuje presnejšiu rekonštrukciu rozostavenia byzantského vojska. Autorka *Alexiády* totiž udáva polohu jednotlivých byzantských jednotiek, nielen vzhľadom na stred zostavy (čiže smerom v pravo, alebo vľavo od stredu), ale zároveň aj podľa svetových strán vzhľadom na pozíciu Kumánov, o ktorých celkovej polohe však neinformuje.¹⁷⁴ Preto predpokladáme, že zoradená byzantská bojová zostava bola v to ráno obrátená čelom k severu¹⁷⁵, a že vojsko Kumánov bolo rozdelené na dve rovnaké časti, pričom každá zaujala pozíciu napravo, resp. naľavo od vlastnej byzantskej zostavy.¹⁷⁶ V tom prípade by Flámi a Normani pod velením Koštantína Humbertopula zaujali pozíciu úplne naľavo (t. j. podľa vyjadrenia Anny Komnény na západ) od celej spojenej formácie Byzantíncov a Kumánov a Uzas so svojou jednotkou zase úplne vpravo (na východ).¹⁷⁷ Z toho vyplýva, že úlohou Flámov a Normanov malo byť zrejme obídenie pečenežskej línie a napadnutie pravého krídla ich zostavy z boku a Uzas mal zase za úlohu chrániť byzantsko-kumánske pravé krídlo pred podobným manévrom Pečenehov. Nakoniec Monastras by mal miesto vzadu napravo za Kumánmi¹⁷⁸, a predstavoval by tak zálohu, ktorá by v prípade potreby mohla posilniť ako Kumánov na pravom krídle, tak aj jednotku pod Uzovým velením.

Informácie Anny Komnény o zložení vojska a názvoch jednotiek, ktoré sa zúčastnili bitky pri Lebounione, nie sú celkom dostatočné. Napriek tomu je možné na základe jej opisov predchádzajúcich zrážok v Trákii z rokov 1088 až 1090, ako aj na základe správy arménskeho kronikára a mnícha Mateja z Edessy¹⁷⁹, predpokladať, že v strede byzantskej bojovej zostavy sa spolu s cisárom nachádzalo aj *tagma* Varjažskej gardy¹⁸⁰, ďalej cisárovej osobnej stráže¹⁸¹,

¹⁷¹Georgios Palaiologos bol blízkym druhom Alexia I. Komnéna, čo vyplývalo nielen z faktu, že mal za manželku Annu Dukovnu, ktorá bola sestrou cisárovnej Ireny Dukovny a Alexiovej manželky, ale aj z jeho oddanej a vernej služby tomuto cisárovi. Okrem toho, že sa aktívne zúčastnil na štátnom prevrate, ktorý začiatkom apríla 1081 vyniesol Alexia na cisársky trón, vyznamenal sa aj počas bojov s Normanmi v rokoch 1081–1085, keď najprv brilantne viedol obranu Dyrrachia obliehaného Robertom Guiscardom a v roku 1083 sa zaslúžil o znovudobytie Kastorie. K jeho ďalšej kariére pozri SKOULATOS, B.: *Personnages*, s. 99-105.

¹⁷²ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 247. – BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 76.

¹⁷³ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 247. – BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 76.

¹⁷⁴Pozri opis rozostavenia spojeného byzantsko-kumánskeho vojska ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 247.

¹⁷⁵Tento predpoklad pochádza od J.W. Birkenmeiera, BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 76.

¹⁷⁶Anna Komnéna sa výslovne nezmieňuje o takomto rozdelení kumánskeho vojska na dve polovice, avšak takýto čin by nebol nemožný, keďže aj navyšší velitelia kumánskeho vojska boli dvaja – cháni Togortag a Maniak. Určitú podporu takémuto vysvetleniu však poskytujú pasáže o obklopení radov pechoty jednotkami jazdy, pozri poznámku 172 vyššie.

¹⁷⁷ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 247.

¹⁷⁸Tamže.

¹⁷⁹DOSTOURIAN, A.: *The Chronicle of Matthew of Edessa*. Rutgers University Press 1972, ÉÉ: 90 (ďalej DOSTOURIAN, A.: *Chronicle*): „the emperor Alexius attacked the Pecheneg forces with his army, comprising three hundred thousand Roman, Latin, Armenian and Bulgar troops.“ Počet vojakov je, samozrejme, nadsadený.

¹⁸⁰Varjažská garda vždy sprevádzala cisára na vojenských ťaženiach na súši aj na mori. K histórii tohto známeho vojenského útvaru pozri BLÖNDAL, S.: *The Varangians of Byzantium. An aspect of byzantine military history*. Translated, revised and rewritten by Benedikt S. Benedik z. Cambridge – London – New York, Cambridge University Press 1978. Anna Komnéna sa o vojakoch gardy na bojisku v Lebunione nezmieňuje, avšak nie je dôvod predpokladať preto ich neprítomnosť. Varjagovia bojovali v bitke pri Dyrrachiu (Dračí) v októbri 1081 proti Normanom (ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 131-136) a aj v septembri 1087 proti Pečenehom pri Dristre (tamže chýba zmienka o Varjagoch ako jednotke, ale na bojisku bol prítomný jej veliteľ Nampitēs, pozri ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 211).

¹⁸¹Osobná stráž cisára sa nespomína v opise zostavy Byzantíncov, avšak vzhľadom na jej účasť v bitke pri Dristre roku 1087 (ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 211) a účasť na potýčkach s Pečenehmi v Trákii v rokoch 1089 až 1090 (pozri text vyššie) je jej prítomnosť na bojisku viac ako pravdepodobná.

a *tagma* Maniakatov Latinov.¹⁸² Toto všetko boli jednotky jazdy. Väčšinu stredy zostavy však tvorili jednotky pechoty, ktoré sa skladali z Bulharov a Vlachov¹⁸³ a z oddielu Paulikiánov.¹⁸⁴ V jednotkách oboch krídel byzantskej zostavy mali svoje postavenie *tagma* Archontopulov¹⁸⁵, oddiel 500 flámskych rytierov a *tagma* Normanov.¹⁸⁶ Obranu pravého krídla pred obchvatom zabezpečovali nomádski Uzi v byzantských službách.¹⁸⁷ Celkovo zrejme početná sila byzantskej armády pred bitkou pri Lebunione nepresiahla 13-tisíc mužov. Istotne to nebola plná sila byzantskej armády v tom období, ale treba vziať do úvahy, že mnohé jednotky plnili posádkové úlohy¹⁸⁸, a to buď na Balkáne, ale hlavne v Malej Ázii pri obrane proti seldžuckým Turkom.

Čoskoro zaznel povel a spojené vojsko Byzantíncov a Kumánov vyrazilo do útoku proti Pečenehom. Pečenehovia tiež zošikovali svoju bojovú zostavu, a pritom sa spoliehali hlavne na osvedčenú tradičnú taktiku podpory svojej bojovej línie obrannou formáciou vozovej hradby, zloženej z veľkých štvorkolesových drevených vozov.¹⁸⁹ Tentoraz však stratili výhodu početnej prevahy, pretože spojené vojsko Byzantíncov a Kumánov sa sformovalo do tvaru polmesiaca¹⁹⁰

¹⁸²Anna Komnena sa nezmieňuje ani o tejto jednotke byzantskej armády. Maniakatovia Latíni, ako bolo uvedené vyššie, sa zúčastňovali na bojoch s Pečenehmi v Trákii a na konci roku 1090 bol ich velením poverený Basil Kurtikios. Jeho prítomnosť v bitke pri Lebunione (hoci sa spomína až v súvislosti s udalosťami po bitke, pozri ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 251) tiež snáď naznačuje prítomnosť aj celej tejto jednotky.

¹⁸³Ide o novodvedencov, ktorých vyslal na posilnenie byzantskej armády Nikéforos Melissénos. O Bulharoch v radoch byzantského vojska sa zmieňuje aj Matej z Edessy, pozri poznámku 179 vyššie. Takisto je pravdepodobne potrebné k týmto odvedencom pripočítať aj 5 000 horalov, ktorí sa ponúkli do byzantských služieb večer pred bitkou, a boli tiež pravdepodobne Vlachovia. BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 76. Otázka etnicity týchto horalov zostáva otvorená. V staršej literatúre niektorí autori v nich v súlade so svojim etnickým pôvodom po určitom zjednodušení videli buď iba etnický neidentifikovaných obyvateľov Balkánu, Rumunov, alebo dokonca ruských osadníkov, pozri VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 282, poznámka 1. – BĂNESCU, N.: Ein ethnographisches Problem am Unterlaufe der Donau aus dem XI. Jahrhundert. *Byzantion*, 6, 1931, s. 303-305. Porovnaj CHALANDON, F.: *Essai*, s. 133, poznámka 3.

¹⁸⁴DOSTOURIAN, A.: *Chronicle*, ÉÉ: 90. Paulikiáni boli dualistickou kresťanskou herézou, ktorá sa zrodila v arménskom etnickom prostredí na východných hraniciach Byzancie. Byzantským cisárom (najmä Basilovi I.) sa podarilo v druhej polovici 9. storočia Paulikiánov, ktorí sa často spájali s Arabmi a podnikali nájazdy na byzantské územia, vojensky poraziť. Časť z nich presídlil do Trákie cisár Ján Tzimiskés, aby posilnili obranyschopnosť hranice proti Bulharom a slúžili v radoch byzantskej armády. Ďalšie informácie o Paulikiánoch – pozri GARSODAN, N. G.: *Paulicians*. In: *Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. III. Oxford 1991, s. 1606. – LOOS, M.: *Dualist Heresy in the Middle Ages*. Prague 1974, s. 32-95. Paulikiáni sa nachádzali v radoch byzantskej armády aj v bitke pri Dristre roku 1087, kde ich Anna Komnena označuje ako Manichejcov (pre dualistické učenie podobné pôvodnej manichejskej heréze). ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 209. Pravdepodobne vďaka ich arménskemu pôvodu ich Matej z Edessy označuje ako Arménov.

¹⁸⁵Archotopuli sa od svojej bojovej premiéry v roku 1089 (pozri text vyššie) celkom isto stále nachádzali v oblasti bojov a nechýbali ani v bitke pri Lebunione.

¹⁸⁶Normani sú zvyčajne v *Alexiade* označovaní ako „Keltés“. K tomu pozri KAZHDAN, A. P.: *Latins and Franks in Byzantium: Perception and Reality from the Eleventh to the Twelfth Century*. In: *The Crusades from the Perspective of the Byzantium and the Muslim World*. Edited by Angeliki E. Laiou and Roy Parviz Mottahedeh. Washington D.C., Dumbarton Oaks 2001, s. 90-91. V tomto období je ich prítomnosť v radoch byzantského vojska neustála, a tak hoci jedno *tagma* normanských žoldnierov bolo *de facto* vyhladené počas bitky pri Dristre roku 1087 (ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 212), ďalšia podobná jednotka sa v roku 1090 znova nachádzala v zostave byzantskej armády pod Tatikiovým velením (pozri text vyššie). Preto je prítomnosť takejto jednotky v radoch byzantskej armády veľmi pravdepodobná.

¹⁸⁷Táto identifikácia sa zakladá na skutočnosti, že za veliteľov týchto formácií označuje Anna Komnena Uza a Monastru, pozri poznámky 176 a 177 a aj text vyššie.

¹⁸⁸Potvrďuje to aj rozkaz, ktorý Alexios Komnénos poslal Nikéforovi Melissénovi ešte pred začiatkom celej kampane, a v ktorom ho inštruoval, aby do armády, pokiaľ možno, nebral mužov už zapísaných v armádných registroch, veteránov a vyslúžilcov, ktorí tvorili posádky miest a pevností, ale aby získal čo najviac nových odvedencov a zvýšil tak početný stav byzantskej armády. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 247.

¹⁸⁹ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 247. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 283. Na týchto dvoj- až štvorkolesových vozoch nomádi cestovali po stepi a hlavne ich využívali ako obydlia. Mnohé z vozov boli také rozmerné, že na ich korbe mohli stáť aj okružle stany nomádov. PLETNEVA, S. A.: *Pečenegi*, s. 203.

¹⁹⁰ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 247. – BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 76.

a ihneď začalo pečenežskú zostavu postupne obkľučovať. Tento manéver by bol veľmi nebezpečný v prípade, ak by Pečenehovia mali početnú prevahu.¹⁹¹ V dôsledku toho Pečenehom neostávala iná možnosť, len sa obmedziť na obranu¹⁹², zatiaľ čo sa Byzantínci spolu s Kumánmi pokúšali zapáliť vozovú hradbu, a túto ich obrannú formáciu rozrušiť.¹⁹³ Pečenehovia sa úporne bránili a ešte ani na poludnie nebolo o víťazstve rozhodnuté. Alexios Komnénos v snahe posilniť a obcerstviť svojich vojakov zorganizoval dopravu vody na miesto bitky za pomoci roľníkov z blízkeho okolia.¹⁹⁴ Nakoniec sa krvavá a neľútostná bitka skončila pred západom slnka úplnou porážkou Pečenehov. Len nemnohí unikli smrti alebo zajatiu útekem z boja.¹⁹⁵ Zabíjanie nepriateľov v bitke a ich žien a detí po nej nadobudlo také veľké rozmery, že Anna Komnéná spolu s mnohými súčasníkmi bitky pri Lebunione uverila, že toho dňa zmizol zo zemskeho povrchu celý národ Pečenehov.¹⁹⁶

Hoci aj nasledujúcu noc po bitke zabíjanie zajatcov pokračovalo, treba poznamenať, že bitkou pri Lebunione sa existencia Pečenehov neskončila. Mnohí bitku prežili, a Alexios Komnénos ich usadil v meste Moglena ležiacom v údolí rieky Vardar, o čom sú spoľahlivé doklady.¹⁹⁷ Títo Pečenehovia spolu s Uzmi, Turkami a Kumánmi v nasledujúcich desaťročiach verne slúžili ako pomocné vojenské zbory v byzantskej armáde.¹⁹⁸ V tejto úlohe sa s nimi stretli aj križiaci prvej križiackej výpravy, ktorí vo svojich kronikách zanechali mnoho správ o prvých, a mnohokrát nie príliš príjemných stretnutiach s nimi na svojej ceste Balkánom k byzantskému hlavnému mestu o niekoľko rokov neskôr.¹⁹⁹ Rozdiel oproti predošlým desaťročiam spočíval v tom, že Pečenehovia prestali po tejto drvinej porážke predstavovať pre byzantskú Trákiu nebezpečenstvo, a táto udalosť zároveň umožnila postupné obnovovanie byzantskej zvrcho-

¹⁹¹BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 76. Početnosť pečenežského vojska je ťažké odhadnúť, hoci text *Alexiady* obsahuje zmienku, ako po bitke mal každý byzantský vojak 30 i viac zajatcov. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 249. Tento údaj sa však nedá použiť, pretože spolu s bojovníkmi sa na výprave zúčastnili aj ich ženy a deti, a ich pomer k počtu bojovníkov je ťažké odhadnúť. Všeobecne však možno predpokladať, že počet mužov v pečenežskom vojsku bol väčší ako v byzantskom, ale menší ako v kumánskom vojsku.

¹⁹²Anna Komnéná píše, že čoskoro po začiatku bitky sa pečenežská línia rozpadla. ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 249. Domnievame sa, že to neznamenalo rozpad ich bojovej formácie, ale len fakt, že boli početnou prevahou byzantsko-kumánskeho vojska donútení hľadať útočisko za vozovou hradbou a odtiaľ pokračovali v boji, ktorý potom trval až do západu slnka.

¹⁹³DOSTOURIAN, A.: *Chronicle*, II: 90: „Then, at a signal from the emperor Alexius, the Romans set fire to the chariots and burned them.“ Anna Komnéná použitie ohňa na rozbitie pečenežskej vozovej hradby neuvádza. Z hľadiska vojenskej taktiky to bol najrýchlejší a najistejší spôsob, ako docieľiť porážku Pečenehov, inak by ich odpor mohol trvať dlhšie a byzantské víťazstvo by možno nebolo úplné. Na ilustráciu tohto tvrdenia je možné poukázať na analogickú situáciu, ku ktorej došlo v bitke pri rieke Kalke roku 1223, kde obkľúčené sily kyjevského veľkokniežata Mstislava Romanoviča (1212 – 1223) dokázali vďaka použitiu rovnakej vozovej hradby odolávať sústredným mongolským útokom po niekoľko dní, kým sa pre nedostatok pitnej vody vzdali. NICOLLE, D. – SHPAKOVSKY, V. – KOROLKOV, V.: *Kalka River 1223. Gengiz Khan's Mongols invade Russia*. London: Osprey Publishing 2001, s. 74-75, 81.

¹⁹⁴ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 248. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 284.

¹⁹⁵ANNA KOMNENA: *Alexias*, s. 249.

¹⁹⁶Tamže, s. 248-249. – VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 284. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 134. – KOLIAS, G. T.: *Politiké*, s. 260. – ANGOLD, M.: *Autokratoria*, s. 221.

¹⁹⁷JÁN ZONARAS, I.: *Epitome*, s. 740-741. – EPHRAEMUS, *Chronografia*, s. 123.

¹⁹⁸VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 287. – TÁPKOVA-ZADMOVA, V.: Quelques particularités dans l'organisation militaire des régions du Bas-Danube et la politique byzantine aux XIe et XIIe siècles. In: *Byzance et les Balkans à partir du VIe siècle. Les mouvements ethniques et les états*. London: Variorum Reprints 1979, s. 673. – ANGOLD, M.: *Autokratoria*, s. 221.

¹⁹⁹VASILEVSKIJ, V.: *Pečenegi*, s. 322-323. – CHALANDON, F.: *Essai*, s. 331. Jedným z mnohých príkladov je šarvátka, ktorá vznikla pri nedorozumení medzi Pečenehmi a križiakmi pod vedením grófa Godefroia z Bouillonu v auguste 1097 v blízkosti byzantského hlavného mesta. BRÉHIER, L.: *Histoire anonyme de la première croisade*. Paris 1964, s. 16. Skrýva sa tu aj istá dávka irónie, pretože I. križiacka výprava sa vydala na pochod aj na základe zúfalých listov o pomoc proti Pečenehom, ktoré Alexios I. Komnénos posielal na latinský Západ a pápežovi Urbanovi II. na jar roku 1091.

Vojenská história

vanosti nad územiaми medzi dolným tokom Dunaja a pohorím Haimos (čiže bývalej byzantskej provincie Paradunavon), ktoré sa vymkli spod byzantskej kontroly práve za prispenia Pečenehov v rokoch 1072 – 1074. Byzantínci sa víťazstvom pri Lebunione zbavili jedného zo svojich najnebezpečnejších protivníkov na Balkáne a mohli celú svoju pozornosť a vojenskú silu zamerať na rekonkvistu stratených území v Malej Ázii.

ZÁVER

Z hľadiska vývoja byzantskej armády sa môžeme vrátiť k vete W.T. Treatgolda, ktorú sme citovali v úvode tejto štúdie. Na základe uvedeného opisu bojov proti Pečenehom v Trákii môžeme konštatovať, že byzantská armáda ako celok úplne nezanikla, ale len prekonala veľké množstvo zásadných premien. Najkritickejšia situácia bola pravdepodobne v priebehu roka 1088. Alexios Komnénos sa vtedy musel vyrovnávať so stratou takmer celej ofenzívnej sily európskej polovice byzantskej poľnej armády, čiže so stratou tej jej zložky, ktorá mu umožňovala viesť aktívne boje s útočníkmi. Ostatné časti armády, najmä posádky v hradoch a mestách po celej Trákii, ostali nedotknuté a na svojom mieste. Preto ani postup Pečenehov do hĺbky byzantskej Trákie, hoci bol pomerne rýchly, nevedol hneď proti byzantskému hlavnému mestu, a do blízkosti jeho hradieb Pečenehovia dospeli až začiatkom roku 1091. Konečné víťazstvo nad Pečenehmi znamenalo aj ukončenie nepretržitých bojov na Balkáne, ktoré trvali už viac ako jedno desaťročie, a umožnilo Alexiovi Komnénovi prejsť od improvizácií k systematickejšej obnove byzantských ozbrojených síl, ktoré existovali až do dobytia Konštantínopolu križiakmi IV. križiackej výpravy v roku 1204 a do založenia latinského cisárstva.

Druhá časť spomínanej vety britského historika je závažnejšieho charakteru. Od roku 1081, a najmä od roku 1088, vidíme v radoch byzantského vojska defilovať množstvo žoldnierov a bojovníkov rozličného pôvodu, ktorí pochádzali z troch hlavných oblastí, resp. okruhov nebyzantského vojnového umenia: z európskeho západu, z islamského Blízkeho východu a zo stepí severného Pričernomorja, pričom dva posledné okruhy sa od vstupu seldžuckých Turkov do islamského sveta v prvej polovici 11. storočia medzi sebou intenzívne miesili a ovplyvňovali. Byzantská armáda už v tomto období nemala vlastné elitné jednotky ťažkej jazdy (ako boli obrnení jazdci *kataphraktoi* v druhej polovici 10. storočia), ale najímala normanských a iných rytierov z Itálie a západnej Európy. Podobne aj jazdní lukostrelci slúžiaci v byzantskej armáde pochádzali väčšinou spomedzi stepných nomádskeho národov a Pečenehov, Uzov a Turkov, hoci sa to v priebehu druhej polovice 11. storočia Byzantíncom v niektorých prípadoch neoplatilo, hlavne keď mali títo žoldnieri čeliť v boji vlastným súkmeňovcom (napr. Uzi v bitke pri Mantzikerte roku 1071 proti seldžuckým Turkom). Tento trend sa však začal už pred obdobím vlády Alexia Komnéna, a z tohto hľadiska za jeho vlády došlo len k jeho završeniu. Navyše aj „domáce“ jednotky, ktoré v krízovom období rokov 1088 – 1091 vznikali (napr. Archontopulí), podliehali intenzívnemu pôsobeniu jedného alebo druhého okruhu vojenských tradícií. Konkrétne sme videli, ako sa v bojoch proti Pečenehom byzantské jednotky „nomadizovali“ preberaním taktiky pečenežského boja a lukostrelby.

Napriek tomu je možné nad všetkými týmito zmenami pozorovať pretrvávajúce vlastnej byzantskej tradície vojnového umenia a zmýšľania. V súlade s nimi sa Alexios Komnénos a jeho velitelia vyhýbali otvoreným stretnutiam s nomádmi a len ich znepokojovali výpadmi z opevnených miest v snahe neriskovať svoje vždy menej početné vojenské sily a vyčakať na rozklad armády silnejšieho protivníka. Tento spôsob uvažovania sa vytvoril a rozvinul už v časoch Rímskej ríše a môžeme sa o ňom dočítať u rímskeho vojnového teoretika Vegetia. A ak aj napokon udalosti viedli k rozhodujúcej bitke, bola vedená v súlade s byzantskou

vojnovou taktikou, čo napríklad dokazuje aj celá kampaň roku 1091, ktorá sa skončila bitkou pri Lebunione. Počas nej etnicky rôznorodé jednotky byzantského vojska na pochode stavali každý večer opevnený vojenský tábor, čiže sa držali tých istých pravidiel, ako kedysi rímski legionári. Prechod rieky Marice im umožnil pontónový most, čo bola taktiež súčasť rímskeho a neskôr byzantského technického vzdelania. A nakoniec aj samotná bojová formácia byzantského vojska v bitke pri Lebunione, v ktorej úzko spolupracovali jednotky pechoty a jazdy, a ktorá poznala aj zálohu, jednotku určenú na obranu zraniteľnejšieho pravého krídla a jednotku na vykonanie obchvatu pravého krídla nepriateľskej formácie, priamo vychádzala z bojových formácií popisovaných v dochovaných byzantských vojnových manuáloch z 9. a 10. storočia. Jednotky „novej“ byzantskej armády mohli pozostávať – ako sme videli – z Normanov, Pečenehov, Uzov, Bulharov, Vlachov, Turkov a i., ale počas bojov 11. a 12. storočia stále ope-rovali pod byzantskými veliteľmi a v duchu tradícií byzantského vojnového umenia.

M. MEŠKO: DIE KÄMPFE DER BYZANZ GEGEN PETSCHENEGEN UM THRAKIEN
IN DEN JAHREN 1088 BIS 1091

Aus der Hinsicht der Entwicklung der byzantinischen Armee können wir zum Satz von W.T. Treatgold zurückkommen, den wir in der Einleitung dieser Studie zitierten. Auf Grund der erwähnten Beschreibung der Kämpfe gegen Petschenegen in Thrakien können wir festlegen, dass die byzantinische Armee als Ganze nicht völlig zugrunde ging, sondern nur eine große Menge von grundsätzlichen Umformungen durchmachte. Die meist kritische Situation fand sehr wahrscheinlich im Laufe des Jahres 1088 statt. Alexios Komnenos mußte sich damals mit Verlust der fast ganzen offensiven Kraft der europäischen Hälfte des byzantinischen Feldheeres abfinden. Es ging nämlich gerade um den Bestandteil der Streitkraft, der aktive Kämpfe gegen die Angreifer ermöglichte. Die übrigen Bestandteile der Armee, vor allem die Garnisonen in den Burgen und Städten von Thrakien, blieben unberührt und auf eigenem Platz. Aus dem Grund führte weder der Vorgang von Petschenegen in die Tiefe des byzantinischen Thrakiens, obwohl er relativ schnell war, direkt in die Richtung der byzantinischen Hauptstadt. In der Nähe ihrer Bollwerke geraten sie erst am Anfang des Jahres 1091. Der endgültige Sieg über Petschenegen bedeutete zugleich die Beendigung von ständigen Kämpfen am Balkan, die mehr als ein Dezennium dauerten und zugleich dem Alexios Komnenos ermöglichte, von Improvisationen zur systematischeren Erneuerung der Streitkräfte beizutreten. Die Streitkräfte existierten dann bis zur Eroberung von Konstantinopel durch Kreuzritter des IV. Kreuzzuges im Jahre 1204 und bis zur Gründung des lateinischen Kaiserreiches.

Der zweite Teil des erwähnten Satzes des britischen Historikers hat eine ernsthaftere Bedeutung. Von 1081 bis 1088 merken wir in den Reihen der byzantinischen Armee sich eine große Menge von Söldnern und Kämpfer verschiedener Herkunft zu defilieren. Sie stammten aus drei Hauptterritorien, bzw. Kreisen der nicht – byzantinischen Kampfkunst: aus europäischem Westen, islamischem Nahost und aus den Heiden der nördlichen Küste des Schwarzen Meeres, wobei nach dem Einzug der Seldschuken in die islamische Welt in der ersten Hälfte des 11. Jahrhunderts sich die letzten zwei Gebiete gegenseitig intensiv beeinflussten.

Die byzantinische Armee hatte schon in dieser Zeit keine eigenen Elitetruppen der schweren Kavallerie (so wie die gepanzerten Reiter *Kataphraktoi* in der zweiten Hälfte des 10. Jahrhunderts), sondern sie warb normannische und andere Ritter aus Italien und Westeuropa an.

Ähnlich auch die berittenen Bogenschützen in der byzantinischen Armee stammen meistens aus den Kreisen von nomadischen Heidenationen und Petschenegen, Uzen und Türken. Diese Methode lohnte sich in der zweiten Hälfte des 11. Jahrhunderts der Byzantiner in manchen Fällen nicht, vor allem dann, als diese Söldner gegen eigene Laienbrüder kämpfen sollten (z.B. Schlacht bei Matzikert in 1071 gegen Seldschuken). Dieser Trend begann schon vor der Zeit der Regierung von Alexios Komnenos. Während seiner Regierung kam aus dieser Hinsicht nur zur Beendigung dieses Prozesses. Obendrein auch die „einheimischen“ Truppen, die in der Krisenzeit 1088 – 1091 entstanden (z.B. Archontopulen), unterlagen der intensiven Wirkung einen oder anderen Umkreises von Kriegstraditionen. Konkret sahen wir, wie sich die byzantinischen Truppen in den Kämpfen gegen Petschenegen durch Übernahme der Kampftaktik und des Bogenchießens von den Petschenegen „nomadisierten“.

Trotzdem ist eine Umwandlung der eigenen byzantinischen Kampftradition und Denkweise zu beobachten. In Einklang mit dieser Tatsache mieden Alexios Komnenos und seine Befehlshaber offene Treffen mit Nomaden und wählten eine Taktik von Beunruhigung des Feindes durch Angriffe aus befestigten Orten. Ihr Ziel war die immer kleinere Streitkräfte nicht zu riskieren und die Auflösung der Armee des stärkeren Gegners auszuwarten. Diese Denkweise entstand und entwickelte sich schon in den Zeiten des Römischen Reiches und wir können darüber bei Lesen des römischen Militärtheoretikers Vegetius erfahren. Trotzdem, dass die Ereignisse zur entscheidenden Schlacht führten,

Vojenská história

wurde diese im Einklang mit der byzantinischen Kampftaktik geführt, was zum Beispiel auch die ganze Kampagne im Jahre 1091, die in der Schlacht bei Lebunion mündete, beweist. Während der erwähnten Schlacht bauten die ethnisch heterogenen Truppen der byzantinischen Armee Tag für Tag abends ein befestigtes Militärlager auf. Sie hielten sich an dieselben Regeln an wie einmal die römischen Legionäre. Die Pontonbrücke, die auch einen Bestandteil der römischen und später byzantinischen technischen Bildung darstellte, ermöglichte ihnen über den Fluß Marice zu setzen. Und zum Schluß auch selbst die Kampfformation der byzantinischen Armee in der Schlacht bei Lebunion, in der die Truppen der Infanterie und Kavallerie eng kooperierten und die sowohl Einsatz, als auch Einheit zur Verteidigung des verletzlicheren rechten Flügel und Einheit zur Vollziehung der Umgehung des rechten Flügels der feindlichen Formation kannten, ging direkt von den Kampfformationen aus, die in den überlieferten byzantinischen Kriegsmanualen aus 9. und 10. Jahrhundert beschrieben wurden. Die Truppen der „neuen“ byzantinischen Armee konnten – so wie wir gesehen haben – aus Normannen, Petschenegen, Walachen, Türken u.a. rekrutiert sein, aber während den Kämpfen in 11. und 12. Jahrhundert operierten sie noch immer unter byzantinischen Befehlshaber und im Sinne der Tradition der byzantinischen Kampfkunst.

Vojenská história

